

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра слов'янської філології

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Магістр

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 035 Філологія
Спеціалізація 035.033 Слов'янські мови і літератури
(переклад включно), перша – польська

на тему: Творчість Віслави Шимборської в контексті доби: жанрова
різноманітність, тематика, художні особливості

Шифр КРФППмз.21066.01.10.00

студентки II курсу групи ФППмз-21-1 _____ Наталії ТИТАРЕНКО-БУГАЙ
Підпис, дата

Керівник _____ Інна ГОРЯЧОК
Підпис, дата

До захисту допускаю:

Завкафедри слов'янської філології _____ Неля ПОДЛЕВСЬКА
Підпис, дата

Хмельницький, 2022

ЗАВДАННЯ

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет	гуманітарно–педагогічний
Кафедра	слов'янської філології
Освітній рівень	магістр
Галузь знань	03 Гуманітарні науки
Спеціальність	035 Філологія
Спеціалізація	035.033 Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша – польська
Освітня програма	освітньо-професійна

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Завідувач кафедри слов'янської філології

_____ (Неля ПОДЛЕВСЬКА)

19 жовтня 2021 року

ЗАВДАННЯ на кваліфікаційну роботу

1. Тема роботи: Творчість Віслави Шимборської в контексті доби: жанрова різноманітність, тематика, художні особливості
затверджена на засіданні кафедри слов'янської філології 11 червня 2021 року, протокол № 11.

2. Термін подачі студентом завершеної роботи – грудень 2022 р.

3. Вихідні дані роботи

Детальний аналіз творчого доробку Віслави Шимборської свідчить, що актуальність митця в сучасному літературознавстві забезпечується не лише статусом одного з найяскравіших репрезентантів нинішнього поетичного плину, не тільки талантом світового масштабу, а також тим, що поезія усвідомлюється як невичерпний матеріал для історико-літературних, теоретичних висновків та узагальнень. Прикметно, що популярна своєю масштабністю художня особистість Віслави Шимборської сприяє інтенсивному поновленню літературознавчої думки у зв'язку з багатогранно вираженою тенденцією до актуалізації її поетичного доробку в часі, цим і зумовлюється **актуальність нашої праці.**

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік підлеглих розробці питань) - охарактеризувати особливості тенденції літератури ХХ століття;

- визначити становлення та розвиток польської літератури у другій половині ХХ століття;
- проаналізувати життєвий та творчий шлях письменниці;
- виокремити особливості поетичної спадщини Віслави Шимборської;
- з'ясувати функції парадоксу, іронії та використання людини та світу в поезії.

5. Графічного матеріалу немає.

6. Консультанти по роботі із вказівкою розділів, які їх стосуються			
Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання отримав
	НЕМАЄ		

7.Дата видачі завдання –

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН			
<i>№ п. п</i>	<i>Найменування етапів кваліфікаційної роботи</i>	<i>Строк виконання етапів роботи</i>	<i>Примітка</i>
1.	Обрання теми кваліфікаційної роботи	Вересень 2021 року	
2.	Опрацювання наукової літератури з теми дослідження	Вересень 2021 року	
3.	Збирання матеріалу, його первинна наукова інтерпретація	Вересень– листопад 2021 року	
4.	Написання першого розділу дипломної роботи	Грудень 2021 – березень 2022 року	
5.	Апробування результатів дослідження шляхом здійснення публікації у збірнику наукових праць та участі у конференціях	Березень – грудень 2022 року	
6.	Написання другого розділу кваліфікаційної роботи	Травень – липень 2022 року	
7.	Написання третього розділу кваліфікаційної роботи	Серпень – жовтень 2022 року	
8.	Написання «чорнового варіанту» кваліфікаційної роботи	Листопад 2022 року	
9.	Попередній захист кваліфікаційної роботи	Грудень 2022 року	
10.	Остаточне завершення кваліфікаційної роботи	Грудень 2022 року	
11.	Подача кваліфікаційної роботи на кафедру	Грудень 2022 року	

Магістрант _____ Наталія ТИТАРЕНКО-БУГАЙ
 Керівник роботи _____ Інна ГОРЯЧОК

АНОТАЦІЯ

Тема роботи: «Творчість Віслави Шимборської в контексті доби: жанрова різноманітність, тематика, художні особливості»

Автор – Наталія ТИТАРЕНКО-БУГАЙ

Науковий керівник – Інна ГОРЯЧОК

Обсяг кваліфікаційної роботи – 74 сторінки, із них 71 сторінка основного тексту.

Робота містить 88 джерел посилання.

Ключові слова: польська література, поетичний світ, поезія, лірика, проблематика, парадокс, іронія.

Наприкінці ХХ початку ХХІ століть зростає увага науковців до літератури шістдесятництва як особливого явища, що характеризується новими світовідчуттями і світобаченнями, новими авторськими феноменами. Багатогранністю пошуків польських літераторів цього періоду зумовлена й багатоаспектність філософських, етичних, естетичних позицій дослідників.

Віслава Шимборська – польська поетеса, есеїстка, критикиня, чия розумна та емпатична розробка філософських, моральних та етичних питань сприяла отриманню нею Нобелівської премії з літератури 1996 року. Своє творче кредо Віслава Шимборська висловила у лекції з нагоди вручення цієї визначної нагороди: «Натхнення, чим би воно не було, народжується з невтомного «не знаю»... Тому так високо ціную ці два малих слова... Вони розширюють наше життя до просторів, які містяться в нас самих, і просторів пізнання нашої прекрасної Землі».

Феномен Шимборської полягає у тому, що вона зуміла виразити максимум найважливіших сутностей, які пронизують духовне життя сучасного світу, у мінімальній кількості поетичних текстів, до того ж невеликих за розміром. У поезії Віслави Шимборської все є винятковим: особистість і вид, існування і подія, увесь світ і окрема деталь.

Поезія В. Шимборської – це одна з небагатьох перлин сучасної польської літератури. Це унікальна лірика глибокого роздуму, інтелектуальна, часто з виразним філософським підтекстом. Її творчість характеризується точністю слів, лаконічністю, частим використанням іронії, парадоксальності, суперечливості чи ігрової дистанції для підкреслення глибинних смислів. Авторка часто порушує теми моралізаторського характеру, розглядає екзистенційну ситуацію людини як особистості та людської спільноти.

Автор

підпис автора і дата подання роботи до захисту

ЗМІСТ

Вступ.....	6
1. Загальна характеристика польської літератури ХХ століття в контексті світової.....	10
1.1 Основні тенденції розвитку літератури ХХ століття.....	10
1.2 Польська література другої половини ХХ століття.....	15
2. Поетичний світ творчості Віслави Шимборської.....	24
2.1 Життєвий та творчий шлях Віслави Шимборської.....	24
2.2 Особливості поетичної спадщини Віслави Шимборської.....	33
3. Філософські засади лірики польської поетеси.....	46
3.1 Функції парадоксу та іронії в поезії Віслави Шимборської.....	46
3.2 Людина і світ у віршах Віслави Шимборської.....	54
Висновки.....	62
Перелік джерел посилання.....	67

ВСТУП

Наприкінці ХХ початку ХХІ століть зростає увага науковців до літератури шістдесятництва як особливого явища, що характеризується новими світовідчуттями і світобаченнями, новими авторськими феноменами. Багатогранністю пошуків польських літераторів цього періоду зумовлена й багатоаспектність філософських, етичних, естетичних позицій дослідників.

Віслава Шимборська – польська поетеса, есеїстка, критикиня, чия розумна та емпатична розробка філософських, моральних та етичних питань сприяла отриманню нею Нобелівської премії з літератури 1996 року. Своє творче кредо Віслава Шимборська висловила у лекції з нагоди вручення цієї визначної нагороди: «Натхнення, чим би воно не було, народжується з невтомного «не знаю»... Тому так високо ціную ці два малих слова... Вони розширюють наше життя до просторів, які містяться в нас самих, і просторів пізнання нашої прекрасної Землі».

Феномен Шимборської полягає у тому, що вона зуміла виразити максимум найважливіших сутностей, які пронизують духовне життя сучасного світу, у мінімальній кількості поетичних текстів, до того ж невеликих за розміром. За своє творче життя вона опублікувала у книжках понад 220 віршів. Вимогливість і самокритичність змусили її відмовитися від майже 25 текстів з перших двох збірок, а також кільканадцяти віршів із пізніших книжок. Найбільш відомими є такі поетичні збірки В. Шимборської: «Для того живемо» (1952 р.), «Питання до себе» (1954 р.), «Воляння до Єті» (1957 р.), «Сіль» («1962 р.), «Сто потіх» (1967 р.), «Всяк випадок» (1972 р., 1975 р.), «Велике число» (1976 р.), «Люди на мості» (1986 р., 1988 р.), «Кінець і початок» (1992 р.), «Мить» (2002 р.), «Забавлянки для великих дітей» (2003 р.). Як бачимо, навіть назви збірок уже свідчать про філософічний характер більшості її віршів, налаштовують читача на філософські роздуми.

У поезії Віслави Шимборської все є винятковим: особистість і вид, існування і подія, увесь світ і окрема деталь. Однак важливе значення має «логічне підґрунтя», яке дозволяє виявити та виокремити відмінність. Помічена й збережена в поезії деталь є не стільки одним із змінних компонентів сповненої «недоглядів» дійсності, скільки її доповненням. Окрім того, поетеса кидає виклик загально визнаній і сприйнятій як належне ієрархії явищ.

Поезія В. Шимборської – це одна з небагатьох перлин сучасної польської літератури. Це унікальна лірика глибокого роздуму, інтелектуальна, часто з виразним філософським підтекстом. Її творчість характеризується точністю слів, лаконічністю, частим використанням іронії, парадоксальності, суперечливості чи ігрової дистанції для підкреслення глибинних смислів. Авторка часто порушує теми моралізаторського характеру, розглядає екзистенційну ситуацію людини як особистості та людської спільноти.

Неповторна творчість польської поетеси презентовано у дослідженнях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких варто назвати роботи М. Барановської, Д. Реки, С. Балбус, С. Баранчак, Т. Вуйціка, Є. Квятковського, О. Сачок, В. Урбан, Л. Чередник, Н. Пелех та багато інших. Така багаторівнева рецепція творчого доробку Віслави Шимборської свідчить, що актуальність митця в сучасному літературознавстві забезпечується не лише статусом одного з найяскравіших репрезентантів нинішнього поетичного плину, не тільки талантом світового масштабу, а також тим, що поезія усвідомлюється як невичерпний матеріал для історико-літературних, теоретичних висновків та узагальнень. Прикметно, що популярна своєю масштабністю художня особистість Віслави Шимборської сприяє інтенсивному поновленню літературознавчої думки у зв'язку з багатогранно вираженою тенденцією до актуалізації її поетичного доробку в часі. Кожен наступний етап осягнення її творчості

виявляє нові аспекти естетичного мислення в культурологічному просторі Польщі. Цим зумовлюється **актуальність нашої праці**.

Мета роботи – відстежити особливості поетичного світу відомої польської поетеси Віслави Шимборської, вказати на своєрідність проблематики її творів. Проаналізувати функції парадоксу та дослідити використання людини і світу у віршах Віслави Шимборської.

Досягнення мети передбачило розв'язання таких **завдань**:

- охарактеризувати особливості тенденції літератури ХХ століття;
- визначити становлення та розвиток польської літератури у другій половині ХХ століття;
- проаналізувати життєвий та творчий шлях Віслави Шимборської;
- виокремити особливості поетичної спадщини письменниці;
- з'ясувати функції парадоксу, іронії та використання людини та світу в поезії.

Об'єктом дослідження є поезія сучасної польської письменниці Віслави Шимборської.

Предмет – поетична спадщина Віслави Шимборської: особливості, риси, теми, мотиви, проблематика, поетика.

Джерельною базою для дослідження є творчість Віслави Шимборської, книги та публікації про письменницю та її творчість, інші дослідницькі роботи та статті.

Методи дослідження. Відповідно до мети та завдань нашого дослідження характеристика матеріалу здійснюється на основі описового методу, бо шляхом цілісного опису поетики віршів можна виявити певні її особливості. Під час написання кваліфікаційної роботи також використаний біографічний метод дослідження – вивчення життєвого шляху Віслави Шимборської; психологічний метод для осмислення внутрішнього світу ліричних героїв, порівняння – для зіставлення творів письменниць і

можливості знайти спільне й відмінне, узагальнення – для здійснення висновків дослідження.

Новизна дослідження одержаних результатів полягає в тому, що в дослідженні зроблено спробу здійснити узагальнений аналіз поетичної творчості сучасної польської письменниці Віслави Шимборської, у новому її виявленні: особливостей, рис, тем, мотивів, проблематиці, поетиці, функцій парадоксу та іронії поезії, що не було предметом спеціального дослідження.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що її результати доповнюють інформацію про сучасну польську літературу, зокрема означено особливості поетики сучасного автора, зосереджені уваги на проблематиці, характерах, образах, які характеризуються смисловим навантаженням. Результати дослідження будуть корисними для подальшого вивчення та дослідження поетичної творчості поетеси.

Практичне значення дослідження полягає в можливості використання її результатів під час викладання курсу сучасної польської літератури у вищій школі, у підготовці спецкурсів і спецсемініарів із літератури, написанні курсових і дипломних робіт.

Апробацію дослідження здійснено в університетському збірнику «Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика» та у виступі на студентській науковій конференції «Славістичні студії в сучасному філологічно-дидактичному просторі» 24 травня 2022 року. Учуть у Всеукраїнському науково-методичному семінарі «Полоністика на Поділлі» (м. Хмельницький, 12 жовтня 2022 р.).

Структура дипломної роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновку та переліку джерел посилання. Загальна кількість сторінок – 74. Загальна кількість використаних джерел – 88.

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПОЛЬСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХХ СТОЛІТТЯ В КОНТЕКСТІ СВІТОВОЇ

1.1 Основні тенденції розвитку літератури ХХ століття

У світовій літературі ХХ століття визначається епохою глобальних зрушень у культурі завдяки новому розумінню мистецтва у співвідношенні з буттям людини. Головна ознака літератури цього часу – свобода самовиявлення митця і пошук нових форм у творчості. Людина стає центром усіх художніх творів, які розкривають її проблеми. У ХХ столітті художні твори виявляються як самостійний довершений світ, який має свою цінність, виявляє увагу світоглядним характеристам, щоб визначити місце особистості у світі, загальні закони духовної еволюції людства. Рух від аналізу до синтезу стає ще однією рисою розвитку на рівні структури, композиції, змісту і мови твору. Багатотематизм, прийом сміливого поєднання різних часових планів та просторів стають також провідними рисами ХХ століття [17, с. 3].

Значну роль у літературі ХХ століття відіграє міфологізм, завдяки якому письменники усвідомлюють логіку розвитку світу, розгадують таємниці духовної еволюції людства, створюють уніфіковані моделі буття.

Модернізм відкриває літературу ХХ століття. Це загальна назва нових літературно-мистецьких течій кінця XIX початку ХХ століття нереалістичного спрямування як заперечення традиційним формам та естетики минулого, що виник у Франції.

Із 1890 до 1918 років модернізм домінує в польській літературі, який отримав назву «Епоха Молодої Польщі». Польський модернізм вирізняється естетично-бунтівним характером, де велася боротьба з представниками «старої літератури». У цей час діє творчість Елізи Ожешко, Болеслава Пруса, Генрика Сенкевича, у якій виступають проти натуралізму, за філософські рефлексії, екзотичну та «настроєву» лірику та психологічні оповідання. Гаслом об'єднання стають індивідуалізм та художня свобода.

Журнал «Życie» за редакцією С. Пшибишевського, який вийшов у 1898 році, стає рупором польського модернізму. Він стає символом та ідеологом модерного польського мистецтва після появи його статей «Confiteor» і «За «нове» мистецтво».

«Епоха Молодої Польщі» це не літературна школа, це рух, який мав різні фази та тривав двадцять вісім років. Я. Каспрович, А. Лянге, А. Немойєвський, Ф. Новицький, К. Пшерватетмайер, З. Пшесмицький, С. Пшибишевський – інтелектуальне і духовне дозрівання яких відбувалося в атмосфері культу знань, сприймали занепад позитивізму як трагедію всіх поколінь, втратили віру в науку, філософію і моральність [28, с. 143].

В українській літературі модернізм утверджується з початком ХХ століття. Найвидатнішими представниками цього часу є М. Вороний, М. Зеров, М. Коцюбинський, О. Олесь, М. Хвильовий та інші. Література віддає перевагу саме естетичному критерію. Велике значення у формуванні українського модернізму має національний чинник, що відзначає своєрідність на тлі світового мистецтва ХХ століття. У літературних творах модернізму зосереджується велика увага на вираженні глибинної сутності людини, одвічні проблеми буття, вихід за межі конкретного й історичного, можливості досягнення «високої моралі», зокрема відкриття універсальних тенденцій духовного розвитку людства.

Модернізм як літературна течія вирізняється своїм загальними рисами:

- увага до внутрішнього світу особистості;
- орієнтир на вічні закони буття та мистецтва;
- перевага творчої інтуїції;
- містицизм, підсвідомість;
- нові формальні засоби мистецтва (міфотворчість, метамова, символіка та інші);
- література як найвище знання, що здатне проникнути в сокровенні глибини існування особистості;

- відкриття вічних ідей, що можуть перетворити світ за законами мистецтва і краси;

- нова художня реальність, що рівнозначна довколишній дійсності [16, с. 7].

Модернізм ґрунтується на «філософії життя», що виник у Німеччині та Франції на межі XIX–XX століття, що представляє розуміння життя як абстрактного, безмежного начала світу, різноманітного у своїх проявах. Український модернізм постав на основі відновленої вітчизняної традиції, зокрема «філософії серця», що відображає специфіку ментальної свідомості, яка проявляється в яскравих формах «кордоцентризму», що виявляється у ліриці неоромантиків, символістів. Найповніше формулювання належить Г. Сковороді, який зазначив: «Істиною людини є серце в людини, глибоке ж серце – одному лише Богу досягне, як думок наших безодня, просто сказати душа, тобто суттєва істота, сила, поза якою ми є мертва тінь». Центром твору стає людина, яка шукає сенс буття, прислуховуючись до власних переживань, відчуттів [16, с. 7].

Модернізм виявляється у багатьох стильових течіях, зокрема імпресіонізму, екзистенціалізму, символізму та інші.

Виразним відгалуженням у літературі модернізму є футуризм, який кинув виклик принципам мовної домовленості. Концепція поетичного футуристичного мовлення пов'язана з відмовою від принципів логічного мислення, граматичних та орфографічних норм, що намагається стерти межу між мистецтвом і життям, створюючи новий тип зображення для визначення руху, багатоплановості і одночасності сучасних трансформацій. Перші ознаки футуризму помітні в світовій літературі на початку XX століття, що розвинулися в Італії. У Польщі розквіт і поширення напряду припадає на 1918–1923 рр.

Футуризм заснований насамперед на зосередженні майбутнього, яке пов'язане з відмовою від усього, що вже було, запереченням досягнень цивілізації та культури, відходом від традицій. Загалом футуристи, окрім

захоплення технікою, матерією та сучасністю, стверджували майбутнє, вихваляли динамічність, життєстійкість, будь-яку активність.

Польський футуризм нічим не відрізняється від італійського. Він злився з польською дійсністю бідності, слабкого економічного та промислового розвитку, відсутності технічних інновацій. Є. Янковський – пропагував футуризм у польському літературознавті. У віршах та оповіданнях із збірки «Tram wprostek ulica» 1920 року (опублікована у Варшаві видавництвом «Wydawnictwo Futuryzm Polski – Drukarnia Literaska») автор намагався «заразити» читачів захоплюючим містом, прищепити їм любов до техніки. У формальному плані він вирішив використати фонетичну орфографію, зосередившись на розмовному мовленні та перенісши мову, що лунає на вулиці, у літературу [52, с. 5].

Футуристи намагалися створити нераціональну мову, оскільки вважали, що тільки інтуїтивне пізнання має сенс. Головною цінністю книги є формат і друк, а потім і зміст.

Футуристи проголошували: ідею «вільних слів», вільних від норм синтаксису; необхідність динамічності та ритмізації літературного вираження; необхідність підвищення ролі іменників, звуконаслідування; усунення з мови прикметникової поезії; введення в літературну мову науково-технічних понять; звернення уваги на звукосполучення слів; уведення мотивів світу міфів, народних переказів, легенд; знищення проявів логіки; використання фонетичної орфографії; відмова від пунктуаційних і орфографічних норм, що обмежують слово [52, с. 6].

Одним із найвиразнішим відгалуженням у модерністському літературознавстві є авангардизм, який полягає в розкритті кризових, хворобливих явищ у житті й культурі, що доволі часто подаються у гіпертрофованій формі, зокрема запереченні традицій і пошук нової естетики. Авангардизму притаманне бунтарство. Заперечення традиційних мистецьких форм поєднується з сміливими пошуками нових жанрів, стилів, мови.

У Польщі авангардизм існував у 1920–1927 роках. Групу «Краківського авангарду» очолив Т. Пейпер, головний теоретик і творець програми «Місто». Іншими представниками цієї групи є, зокрема Я. Бжековський, А. Важик, Я. Курек, Я. Парандовський, Ю. Пшибош [52, с. 6].

Модернізм замінює постмодернізм, який ґрунтується на інших естетичних засадах і створює загальну парадигму літератури, якому притаманне відчуття вичерпності історії, естетики, мистецтва. Постмодернізм утвердився у творчості Дж. Апдайка, У. Еко, А. Бітова, Ю. Андруховича, Є. Пешковського та інших.

За постмодернізмом розвивається реалізм, існував у Франції, Англії, Німеччині, США, Україні та інших країнах, який полягає у всебічному відображенні взаємин людини і середовища, впливу соціально-історичних обставин на формування духовного світу особистості. Реалізм стає засобом пізнання людиною себе і навколишнього світу.

Реалізм уособлюється такими рисами:

- дотримання послідовності мім етичних принципів;
- прагнення до об'єктивності та достовірності відображення;
- конкретно-історичний підхід;
- правдивість та точність у зображенні деталей;
- віра в гуманістичні ідеали;
- конфліктність;
- побутування прозових жанрів [23, с. 56].

У творах цього періоду спостерігається поєднання різних просторових та часових планів, порушення послідовності, відбувається «стиснення дій».

XX століття містить конфлікт не лише між тоталітаризмом та мистецтвом, а також масовою та класичною культурою.

Масова література містить численні твори з розважальним та дидактичним характером, що розраховані на широкі читацькі аудиторії. Масова література має на меті зацікавити читача за допомогою ілюстрацій,

мелодраматизму, захоплюючого сюжету тощо. Тому найпоширенішими жанрами є фантастичні твори, детективи, «банальна белетристика» та інші.

Класична література позначає всесвітньо визнанні твори, що відповідають критерію художності, засвідчують появу нових естетичних форм, що є надбанням світової культури.

Отже, літературі наприкінці ХХ століття зробили глибинний переворот та прорив новизни в літературі. Змінився естетичний світогляд, художнє мислення, форми творчості. Виникнення модернізму на початку ХХ століття та його домінуюча роль у мистецтві визначили характер та значимість епохи. Література ХХ століття зазнала прогресивного перевороту, що визначається розмаїттям естетичних форм та методів, багатством творчих індивідуальностей.

1.2 Польська література другої половини ХХ століття

Польська сучасна література – літературна епоха в історії польської літератури, яка триває до сьогодні.

Початковий період сучасної польської літератури є дискусійним. На думку деяких критиків та істориків літератури, зокрема П. Кунцевича, теперішній час у польській літературі слід відраховувати від 1918 року, тобто від відновлення Польщею незалежності. Є й ті, для кого сучасна література починається з 1939 року. Однак більшість публікацій і наукових праць виходять із того, що відлік сучасної літератури слід вести з 1945 року [57, с. 2].

Сучасна література не є однорідною, але, як і політична ситуація в Польщі після Другої світової війни, вона зазнавала численних метаморфоз і змін, часто подібних до політичних змін, що відбувалися в польській державі. Однією з її характерних рис, особливо в 1945–1989 роках, був поділ на вітчизняну та еміграційну літературу. Це передбачало перебування

за кордоном або еміграцію деяких митців, які не сприймали режим, який панував у Польщі того часу.

Польська література 1945–1950 років спочатку переживала стихійний розвиток. У цей час було написано чимало видатних творів, переважно на тему окупації та війни. Тодішня влада підтримувала бурхливий розвиток культури, розраховуючи на її придбання в пропагандистських цілях. Невдовзі почалися дії, спрямовані на узалежнення культури від комуністичної ідеології. У листопаді 1947 року під час третього з'їзду Спілки польських письменників президент Б. Берут розпочав культурну революцію. Він оперувався підтримкою існуючого в спілці партійного «активу», який нападав на «ідеологічні недоліки» літератури. Незважаючи на опозицію католицьких письменників (наприклад, С. Киселевського, Є. Завейського та інших), комуністи приєдналися до влади ЗЗЛП. На наступному з'їзді (січень 1949 р.) комуністи С. Жолкевський і В. Сокорський оголосили у своїх доповідях, що єдиним критерієм оцінки буде «соціалістичний реалізм». Спілку очолив комуніст Л. Кручковський [57, с. 3].

У національній поезії цього періоду вирізняється творчість К. Галчинського, автора «Зачарованого візника» та сатиричних мініатюр «Teatrzyk Zielona Geś». Іншими відомими авторами були Ю. Тувім і А. Важик, які створювали літературу відповідно до вимог влади. Ю. Пшибош, С. Лец та А. Слуцький також доклали своє перо до пропаганди. У цей період також працювали А. Слонімський та К. Ілаковичівна (остання дедалі частіше засуджена до мовчання через неприязнь до соціалістичного реалізму). Найвизначнішим дебютантом цього періоду в поезії був Т. Ружевиц [57, с. 4].

У прозі країни тиск влади також ставав дедалі помітнішим. Найвідомішим твором цього періоду став роман Є. Анджеєвського «Попіл і діаманти», який викликав суперечки як серед влади, так і серед антикомуністичної опозиції. У той час було написано багато творів про

окупацію. Це були «Медальйони» З. Налковської та оповідання Т. Боровського, який після успіху оповідань віддав своє перо на службу найагресивнішій комуністичній пропаганді. До теми війни зверталися також С. Шмаглевська («Дим над Біркенау»), А. Рудніцький, Я. Добрачинський, К. Філіпович, Я. Івашкевич та багато інших. Розвивалася також історична проза, стійка до соцреалістичних схем (А. Голубєв, К. Бунш, В. Грабський) [52, с. 6].

У царині драматургії визначними стали Л. Кручковський та Є. Шанявський. Вітчизняна критика була під контролем комуністів.

В еміграції в цей період творили поети К. Вержинський, Я. Лехонь, Ю. Лободовський, Я. Ростворовський та багато інших. Прозу очолили М. Кунцевичова, Т. Новаковський і С. П'ясецький. В еміграції також розвивалася драматургія (Я. Ростворовський), громадсько-політична література (В. Бончковський) і репортаж (М. Ванькович). Цінні спогади Б. Обертинської, Г. Ордонівни, Ю. Чапського («На нелюдській землі»), які також були видані в еміграції [52, с. 6].

У 1950–1956 рр. держава мала видавничу монополію і прагнула підпорядкувати собі літературну творчість. Його політика мала два напрямки. Із одного боку, великими тиражами виходили класики (М. Сєнкевич, Прус), із іншого – із книгарень, бібліотек і читалень вилучалися такі автори, як М. Ванькович, З. Коссак-Щуцька, М. Родзевичівна та багато інших. Масово видавалася і радянська література (твори Леніна, Сталіна). Приголомшені розмахом тоталітарного впливу партії, захоплені динамізмом системи, залякані чи підкуплені матеріальними привілеями тих, хто підкорявся, польські митці дедалі активніше долучалися до пропаганди нових канонів мистецтва. На вершині слави були В. Броневський, автор «Слова про Сталіна», і К. Галчинський, автор численних соцреалістичних віршів. У дусі соціалістичного реалізму творили провідні польські поети: А. Важик, А. Слонімський, Ю. Тувім, М. Яструн та багато інших. У прозі переважали «виробничі» романи зі

схематичною дією та сюжетом, що прославляли лад і таврували «ворогів народу». У цьому дусі писали В. Залевський, В. Жукровський, Т. Конвіцький, В. Мачеєк, Є. Путрамент, Б. Чешко та інші. На дещо вищому рівні були роботи І. Неверлі (Pamiętka z Celulozy) та Ю. Стрийковського. У цей період припинили творчу діяльність багато видатних письменників, зокрема К. Іллаковичувна. Після смерті Сталіна в 1953 році почали з'являтися перші твори, які провіщали кінець епохи соціалістичного реалізму, наприклад, «Вірш для дорослих» А. Важика [57, с. 7].

В еміграції вирувало літературне життя, в якому важливу роль відігравав Літературний інститут у Парижі. Нові томи поезій видали: Ю. Буйновський, К. Вержинський, Ч. Мілош, С. Млодоженець та інші. В. Гомбрович, коли жив в Аргентині, опублікував роман «Трансатлантик» 1953 року, М. Ванькович – «Ziele na crater», Ю. Мацкевич – «Дорога в нікуди», З. Коссак-Щуцька – «Альянс і благословенна вина». Г. Герлінг-Грудзінський опублікував зворушливі спогади про табір під назвою «Інший світ», який перекладено багатьма мовами. Письменник-в'язень трудових таборів Є. Йохімеєк до 2006 року чекав на можливість видати свої книжки. Ч. Мілош опублікував есе «Полонений розум», у якому пролив нове світло на психологічні корені комунізму. Розквітла й літературна критика [57, с. 7].

Червень 1956 року в Познані, який відкрив шлях до влади В. Гомулці, призвів до послаблення цензури та пожвавлення польського літературного життя. Швидко зростала кількість перекладів західної літератури. Особливої популярності серед читачів набула американська література. З'явилися перші видання творів польських письменників-емігрантів. У цей період створюються нові літературні журнали, такі як «Współczesność» і «Dialog». Було пожвавлення культурної публіцистики та літературної критики, у вже існуючих часописах, таких як «Przegląd Kulturalny», «Nowa Kultura» чи «Życie Literackie». На перший план вийшла нова генерація критиків, пов'язана з краківською школою критики, на чолі з А. Кійовським [52, с. 5].

У царині поезії відбулося повернення авторів, засуджених на мовчання в сталінські роки, зокрема К. Ілаковичівна. Поети, які дебютували в попередній період, такі як С. Гроховяк, Т. Кубяк, Т. Ружевиц, В. Шимборська та інші, знайшли своє місце. Найважливішими дебютантами, представленими у «Передпрем'єрі п'яти поетів» у «*Życie Literackie*» (номер 51 за грудень 1955 р.), поряд із Гербертом, були: М. Білошевський, Є. Гарасимович, Б. Дроздовський, С. Чич. У поетів переважали гострі роздуми про цивілізацію та межі людства в сучасному світі. Серед поетів старшого покоління ще були Я. Івашкевич, Ю. Пшибось і М. Яструнь. Видатним афористом був С. Лец, автор «Думки нечіткої» [57, с. 8].

Видатними прозаїками цього періоду стали: Є. Анджеєвський, автор притчі про сталінізм «Темрява землю покриває», К. Брандис, звільнений від соціалістичного реалізму та конформізму, Р. Братний, автор популярного роману «Колумби», Т. Голуй, М. Домбровська, яка після періоду мовчання опублікувала том оповідань «Ранкова зірка», Ю. Стрийковський, Є. Шанявський, автор «Професора Тутки» та багато інших. Прекрасним есеїстом і пропагандистом польської історії був П. Ясеніца. Л. Тирманд, автор бестселера «Złoty», здобув популярність. С. Мрожек, самотній гуморист, і С. Лем, автор науково-фантастичних романів і філософсько-футурологічних есеїв («Діалоги», «Зоряні щоденники», «Едем») завоювали міцні позиції серед читачів. Великий талант виявив М. Гласко, який, опублікувавши кілька оповідань, виїхав за кордон, де й залишився, оскільки влада ПНР не дозволила йому повернутися. Він став легендою цього покоління, брутално розкриваючи реалії тогочасної Польщі [52, с. 6].

У драматургії домінували гротескні алегорії та абстрактно-поетичний театр. Серед провідних драматургів були З. Герберт, С. Гроховяк, Л. Кручковський, С. Мрожек, Т. Ружевиц.

Польська література 1960–1970 років оповита надіями, пов'язані з познанським червнем, швидко розвіялися. Вже наприкінці 50 років цензура

почала все глибше втручатися в літературу, багатьом письменникам було заборонено друкуватися. Видавнича політика комуністичного режиму полягала в промоції масової пропагандистської літератури ветеранів війни таких авторів, як Я. Пшимановський чи З. Саф'ян, а також непопулярних, як правило, посередніх дебютів за рахунок найбільш читаних сучасних авторів і класиків. Цензура практично знищила літературу, яка вникала в реалії ПНР. У 1964 році провідні польські інтелектуали подали прем'єр-міністру Ю. Циранкевичу знаменитий «Лист 34», у якому протестували проти політики влади щодо культури [57, с. 9].

Польська література, незважаючи на всі труднощі, розвивалася відносно прогресивно. До поезії прийшли З. Герберт, автор «Дослідження об'єкта та напису», С. Грохов'як, автор «Не було літа», Т. Ружевич, автор «Обличчя», В. Шимборська, яка видала «Соль» і «Сотню втіх». Також варто згадати таких формально поетів-експериментаторів, як М. Білошевський, Є. Гарасимович, Т. Кубяк чи Г. Посвятовська. Зі старших поетів М. Яструнь видав «Свободу вибору». Нові вірші публікували також О. Римкевич, М. Скварніцький, о. Я. Твардовський та інші. Близько 1968 року на перший план виходить нове покоління митців під назвою «Нова хвиля», зокрема С. Бараньчак, А. Загаєвський, Ю. Корнгаузер, Р. Криницький, Е. Ліпська, С. Стабро. У 1960 роках дебютував В. Млинарський, поет, автор пісень і творець нового літературного жанру під назвою «співана колонка».

Серед відомих письменників М. Домбровська була популярною в прозі. Є. Анджеєвський опублікував «Ворота раю», славу забезпечили йому перипетії з цензурою з приводу невдалих спроб надрукувати «Мязгу» та видання «Апеляції» в Парижі. Нові книжки видали також: Т. Бреза («Бронзові ворота та Офіс»), Є. Шанявський, а також митці, які повернулися з еміграції, такі як М. Кунцевичова, М. Хороманський та дуже популярний у країні М. Ванькович. Серед літераторів молодшого покоління здобув популярність Т. Конвіцький («Сучасний сонник»). С. Кісілевський під псевдонімом Томаш Сталінський почав публікувати серію романів про

життя в Польській Народній Республіці в бібліотеці «Культури» в Парижі. Роботи: А. Голубєва, Г. Малевської, П. Ясениці мали високу марку. Окрему визнання в літературі здобули також: К. Брандіс, М. Брандіс, А. Браун, А. Кійовський, А. Кушнєвич, Т. Новак, М. Новаковський, С. Лем, Ю. Стрийковський, К. Філіпович та надзвичайно популярний автор гротескних оповідань С. Мрожек. З. Герберт також досяг майстерності в прозі зі своїм знаменитим есе «Варвар у саду». Серед письменників, пов'язаних із режимом, популярністю користувалися твори В. Жукровського. В. Мачеек і С. Добровольський також отримали широке просування в літературі за допомогою влади [57, с. 10].

У драмі переважали твори з яскраво вираженим поетично-символічним зарядом, що відсилали до гротескних притч, завдяки чому творці передавали глибший зміст крізь сита цензури. Найвідомішими драмами десятиліття стали «Картотека» 1960 р. Т. Ружевича та «Танго» 1964 р. С. Мрожека.

В еміграції в цей період творили поети, серед яких найвидатнішими були Ч. Мілош (збірки «Król Popiel», «Місто без назви») та К. Вержинський (збірки «Скриня на спині» та «Чорний полонез»). Відомими також були А. Ват (том «Темного блиску»), Ч. Беднарчик, Я. Ростворовський («Золотий дім»), В. Іванек («Темний час») та багато інших. Прозу писали: Ю. Вітлін, Г. Герлінг-Грудзінський, автор «Dziennik», М. Гласко, В. Гомбрович, Ю. Мацкевич, Л. Тирманд та багато інших [57, с. 11].

У 1970 роках література Польщі пережила певний злам через посилення цензури та стерильність офіційно опублікованих творів. Проте кризу поступово долала неофіційна видавнича діяльність і молоде покоління письменників. Однією з характерних рис літератури 70 років ХХ століття була поява окремих літературних течій. Це були: сільська тенденція («Танцюючий яструб» Ю. Кавальця, «Палац» В. Мислівського), прикордонна тенденція («Долина Ісса» Ч. Мілоша, «Богінь» Т. Конвіцького) та єврейська тенденція (твори Ю. Стрийковського).

У поезії цього періоду на передньому плані стоїть покоління З. Герберта, автора філософських віршів про пана Когіто. Визначними є також поети цього покоління: Е. Бриль, С. Гроховяк, Т. Кубяк, Т. Ружевиц, В. Шимборська та інші. Також представниками нової генерації поетів були С. Бараньчак, Я. Березін, Р. Криницький, Л. Шаруга. Твори Е. Стахури користувалися великою популярністю серед молоді. Ч. Мілош, автор «Де сходить і де заходить сонце», писав у вигнанні.

У польській прозі Є. Анджеєвський зумів опублікувати «Мязгу» у «Записі» – літературному журналі, який виходив підпільним тиражем. М. Брандіс опублікував кілька широко читаних історичних праць. Нові та варті уваги книги також видали: Р. Брандштеттер, Я. Гловацький, А. Кушнєвич, М. Новаковський, Т. Парницький, Е. Редлінський, А. Щипьорський та інші. Оглядач, критик і прозаїк А. Кійовський, також відомий як Дедал, писав філософські та художні есе («Листопадовий вечір», «Дитина, яку приніс птах»). «Розмови з катом» К. Мочарського стали літературною сенсацією, а незабаром після виходу на екрани були перенесені на сцену. З'явилося також нове покоління прозаїків, серед яких А. Загаєвський, Ю. Корнгаузер, В. Лисяк, К. Орлош та інші. Багато хто, не зумівши пробитися крізь цензуру, почали друкувати свої твори в «Записі» та інших недосяжних для цензури журналах. Тут публікували свої твори Я. Бохенський, К. Брандіс (роман «Нереальність»), Т. Конвіцький («Польський комплекс», «Маленький апокаліпсис»), М. Новаковський, Ю. Стрийковський та інші. Соціальну та культурну журналістику на високому рівні представляли Р. Капусцінський, автор «Цісаря», і Т. Лубенський, автор «Бити чи не бити». Містком між польською та еміграційною літературами став С. Кісілевський, який як Томаш Сталінський опублікував «Зимовий роман у Парижі», «Тіні в печері» та «Розслідування». Нові книги в еміграції видали також: О. Ват, С. Вінценз, Д. Моствін, В. Одоєвський («Засипання все рознесе»), З. Романович, А. Чцюк («Товариші безпеки») та інші. Г. Герлінг-Грудзінський,

Л. Тирманд, А. Чернявський та інші мали видатні досягнення в есеїстиці. У цей час Ю. Мацкевич публікував політичні тексти, а раніше в еміграції він опублікував шість романів. У малій літературній формі домінував С. Мрожек, який відродився, незважаючи ні на що в країні [52, с. 9].

Література 1980 років характеризується розривом канонів «літературної мови» і формуванням під великим тиском поточних політичних подій. Деякі автори безпосередньо бралися за цю тему, а це означало, що вони були змушені друкувати свої твори в підпільних видавництвах або за кордоном. Інші шукали порятунку від нігілізму в більш загальних рефлексіях або минулому, що дозволяло їм офіційно публікувати свої твори. Кінець десятиліття завершив епоху польської літератури, позначену боротьбою з політичною системою. Із падінням комунізму в Польщі національні та емігрантські літературні течії злилися.

У поезії переважали автори старшого покоління. Ч. Мілош став надзвичайно популярною постаттю, яка символізувала єдність національної та іммігрантської культури, чії позиції в польській культурі зміцнила Нобелівська премія з літератури, присуджена 1980 року. Його вірш «Кому ти боляче» прочитали як натяк на комуністичну владу та знак підтримки «Солідарності». Коли він відвідав Польщу в червні 1981 року, його з ентузіазмом зустріли у Варшаві, Гданську, Кракові та Любліні, де він отримав ступінь почесного доктора Люблінського католицького університету. Окрім творів Мілоша, у із таким настроєм звучать наступні вірші З. Герберта, о. Яна Твардовського, В. Шимборської та молодше покоління таких поетів, як: С. Бараньчак, Р. Криніцький, Л. Шаруга [18, с. 7].

У прозі значні здобутки також все частіше публікувалися в так званих других тиражах книжки А. Кійовського, А. Кушневича, І. Новерлі («Залишено з бенкету богів»), М. Новаковського, К. Орлоша, Я. Римкевича («Польські розмови влітку 1983 року»).

Ще молодшим поколінням поетів було так зване «покоління брюліонів», яке згуртувалося навколо журналу «Брюліон», яке критикувало Гербертову модель «ліризму дії», наслідуючи дух західного постмодернізму та літератури, представленої «Нью-Йоркською школою». Із цих кіл походять М. Гретковська, Є. Пільх, Я. Подсядло, М. Светліцький, Р. Текелі та багато інших. Серед найкращих дебютів були книжки П. Гуелле.

В еміграції високого рангу здобули твори таких авторів, як Г. Герлінг-Грудзінський («Щоденник, написаний уночі»), Я. Гловацький, А. Загаєвський, В. Одоєвський. У 1987 році романи Є. Йохімека були вперше опубліковані невеликим тиражем у підпільному видавництві «Przedświt» у томі під назвою «Za Kręgiem». Ч. Згожельський займав високе місце в історії літератури.

Отже, польський літературний процес другої половини ХХ століття визначається переходом від модернізму до постмодернізму, потужним розвитком інтелектуальної тенденції, наукової фантастики, «магічного реалізму», авангардистських явищ тощо. У польській літературі проявляються сподівання на повернення втрачених духовних ідеалів, відновлення порушених зв'язків, подолання відчуженості.

2. ПОЕТИЧНИЙ СВІТ ТВОРЧОСТІ ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ

2.1 Життєвий та творчий шлях Віслави Шимборської

Марія Віслава Анна Шимборська народилася 2 липня 1923 року на хуторі Провент, що належав до замку в Корніку. Батьком майбутньої письменниці був Вінцентій Шимборський, адміністратор і управитель маєтків Корник і Закопане, а матір'ю – Анна де домо Роттермунд. Вінцентій Шимборський, займався інвестиціями будівництва в Підгалі, також брав участь у будівництві доріг на Морське Око та Косьцеліско, у політичному житті, був членом націонал-демократії. Мати, Анна Шимборська, походила з родини поміщицького коріння. У 1917 році в Кузницях народилася сестра Віслави Марія Навоя. У 1925 році родина оселилася в Торуні, а через чотири роки переїхала до Кракова. У віці семи років, у 1930 році, Віслава почала навчатися у початковій школі Ю. Йотейка. Через п'ять років вона стала ученицею молодшої школи сестер уршулянок у Старовійську. Коли німецькі окупанти закрили школу, її все ще навчали черниці в підпільних класах. У 1941 році закінчила середню школу, незабаром почала працювати залізничником. Завдяки цьому вона мала «цінні папери», що дозволяють, наприклад, у разі облав уникнути висилки на примусові роботи до Рейху. Водночас письменниця працювала над малюнками до нового, таємно підготовленого видання підручника з англійської мови Я. Станіславського «Перші кроки в англійську». Як зазначає В. Лігенза, вона також писала пісні, вірші та оповідання, які вирішила «приректи на забуття». Посібник Я. Станіславського з ілюстраціями В. Шимборської був виданий у Кракові 1946 року під назвою «Новий посібник з англійської мови» [42, с. 17]. У 1948 році В. Шимборська стала дружиною Адама Влодека. Молода пара оселилася в знаменитому Будинку літераторів.

У 1945–1948 роках вивчала польську філологію та соціологію в Ягеллонському університеті. Із 1953 по 1966 рік працювала в редакції «Życie Literackie», завідуючи відділом поезії та редагуючи рубрику «Pocztą Literacką».

У період соціалістичного реалізму вийшли друком дві поетичні збірки: «Тому ми живемо» з 1952 року та «Питання, які ми ставимо собі» з 1954 року. Окрім того, вірші з'являлися в журналах, вони також були представлені на авторських зустрічах. Про схвалення влади свідчать нагороди Міністерства культури і мистецтва 1952 року, нагорода Муніципальної національної ради в Кракові 1954 року та відзнака на конкурсі державних нагород 1955 року.

Стосунки з Адамом Влодеком тривали недовго – вони закінчилися розлученням у 1954 році, але колишнє подружжя залишилося друзями, а літературним свідченням добрих стосунків є згадка та опрацювання лауреатом Нобелівської премії розділу віршів в антології свідчень «Godzina dla Adama» 2000 року.

Із 1969 року супутником життя Шимборської був Корнель Філіпович, прозаїк, учасник Вересневої кампанії, в'язень німецьких концтаборів. К. Філіпович користувався авторитетом і був наставником молодих літераторів. Чимало згадок про нього можна знайти в творах із жартівливим відтінком («Чоловіче господарство») у «Позакласних читаннях». Знакові вірші, присвячені супутнику життя Шимборської, були опубліковані в 1990 році. Збірка спогадів опублікована 2010 року «Ми були в Корнелі» [54, с. 276].

В. Шимборська 1976 року підписала протест проти поправки до Конституції ПНР, а через два роки підписала декларацію про заснування опозиційної Асоціації наукових курсів. У 1984 році брала участь у створенні Асоціації польських письменників (SPP). У 1995 році вона стала членом Польської академії мистецтв і наук у Кракові та Університету ім. Адама Міцкевича в Познані, де отримала ступінь почесного доктора. Із

1998 року В. Шимборська була також почесним громадянином Кракова, із 2001 року була почесним членом Американської академії мистецтв і літератури. У 2011 році президент Б. Коморовський нагородив її орденом Білого Орла. Померла 1 лютого 2012 року в Кракові.

Поетичний дебют В. Шимборської опублікований у «Вальці» (літературному додатку до «Dziennik Polski») 14 березня 1945 року – це був вірш «Шукаючи слова». До 1948 року в пресі було опубліковано більше десятка її віршів, що пов'язані з проблемою кризи цивілізації та етики після Другої світової війни. Жодна з них не увійшла до перших двох поетичних збірок, куди увійшли твори, ангажовані програмою соціалістичного реалізму («Тому живемо з 1952 року», «Питання собі задаємо», що опубліковані в 1954 році). Тому справжнім книжковим дебютом вважають виданий у 1957 році том «Wołanie do Yeti», який свідчить про значні мистецькі та філософські переоцінки. «Волення до Єті» також пов'язує провідну нитку подальшої творчості В. Шимборської, становлячи дуже важливий чинник у відновленні польської поезії після зламу 1956 року. У 1962 році виходить збірка «Sól», п'ять років потому – «Сто втіх» (1967 р.), у «Wszelki» у 1975 р. Наступні томи поезії включають номер «Wielka» (1976 р., перевиданий через рік), «End and the Beginning» (1993 р., перевиданий у 1996 р.), «Критиками Момент» (2002 р.) і «Двокрап» (2005 р.) [64, с. 2].

Том «Кінець і початок» 1993 року вказує, як підкреслюють експерти, на зміну тону, появу щемливого смутку та серйозних роздумів. Переважають метафізичні та екзистенціальні теми («Chwila» з 2002 року, «Chwila» з 2002 року, «Chwila» з 2005 року та «Here», опубліковані в 2009 році, а також розпочаті в 2001 році, але незавершені «Just» з 2011 року). Після припинення співпраці з «Літературним життям» нариси та колонки про книжки, відомі з «Позакласних читань», з'являлися в «Pigma» та «Odra», а після 1989 року в «Gazeta Wyborcza», «Rzeczpospolita» та «Kwartalnik Artystyczny». Чотири частини «Читання...» вийшли друком у 1973,

1981, 1992 та 1996 роках. В. Шимборська також перекладала вірші, переважно з французької мови. Окрім того, у 2001 році вийшла добірка «Літературних порад», що були створені в період співпраці з «Życie Literackie» під назвою «Poczta literacka», а через два роки – збірка літературних ігор «Rymowanki» для дітей старшого віку. У 2002 році в книгарнях з'явилися «Нові читання на вибір», а після смерті Шимборської – «Усі читання на вибір» (2015 р.). Добірка коментарів із рубрики «Літературна пошта» стала матеріалом для окремої книжки 2000 року, а гумористичні вірші, створені у зв'язку з іграми краківських друзів-літературників, опубліковані 2003 року разом із колажами в декоративному томі «Римованки для великих дітей». Цю книгу доповнено збіркою «Inedits Włusk rewolwru» з 2013 року. До неї входять ювенілії та веселі випадкові тексти. Найперші неопубліковані вірші Віслави Шимборської були опубліковані в «Czarna Piosence» із 2014 року [65, с. 4].

Творчість В. Шимборської пронизана визначними нагородами, зокрема у 1954 році поетеса отримала нагороду міста Кракова, а через вісім років міністр культури і мистецтва Солу вручив їй нагороду другого ступеня. У 1986 році за фільм «Люди на мосту» нагороджена премією «Солідарність». Незабаром також отримала нагороду губернатора Кракова (1992 р.) та Польського Пен-клубу (1996 р.). Серед іноземних нагород, окрім Нобелівської премії 1996 року, письменниця отримала премії: Фондація ім. А. Юржиковського (1964 р.), Фондація с. З. Калленбаха (1989 р.), у 1991 р. премія ім. Йоганна Вольфганга Гете, а через чотири роки австрійську ім. Й. Пастух [65, с. 5].

Від 1956 року вірші Віслави Шимборської перекладено приблизно 40 мовами. Було видано 58 книг на 33 мовах (до отримання Нобелівської премії – переклади на 30 мов). Збірки віршів видано 20 мовами.

Шведська академія присудила Віславі Шимборській Нобелівську премію з літератури 3 жовтня 1996 року та дала ім'я «першої леді польської поезії». В обґрунтуванні цього рішення було написано, що нагорода

присуджена «поезії, яка з іронічною точністю дозволяє витягнути історичний та біологічний контекст фрагментів людської реальності» [65, с. 6].

Для творчості В. Шимборської характерні перверсія, дистанція до проблем, іронія, задуми та роздуми про життя і смерть. Поетеса веде своєрідний діалог із читачем, історією та традицією. Вона сповіщає про важливі проблеми, але не дає готових рішень. Авторка дуже любить іронію та парадокс. Поезія Віслави Шимборської торкається основних питань людського буття – ставлення до Другої світової війни, кохання, смерті, смутку, радості. Вона, як і Б. Лесьмян і П. Валері, пише філософську поезію. П. Валері вважав, що в поезії повинні бути великі ідеї та роздуми, як в яблуках є вітаміни. Яблука ми їмо за смаком, а вітаміни їмо поміж. Так само і з віршами – читати їх треба із задоволенням і з насолодою, а ідеї, закладені в цих творах, засвоювати «безболісно» [45, с. 13].

Поезія В. Шимборської поєднує в собі елементи рефлексивно-філософської, описової та ситуативної поезії. В її творчості переплітаються протилежності: сильні емоції з раціональним діагнозом, тривога з жартами та мовними дотепами, самознущання зі щирістю, іронія зі співпереживанням. І відчуття дистанції переплітається з почуттям участі [45, с. 13].

Теми віршів В. Шимборської походять із багатьох джерел: курйози, приватні розмови, історія, міфологія, література, наукові відкриття, природні явища тощо.

Найважливіша категорія поезії – це подив: вона дивує читачів, показуючи явища, які вважаються звичайними, банальними, як незвичайними, сповненими нових смислів.

Вона коливається між простотою та вишуканістю: її, здавалося б, жартівливі вірші часом розкривають дивовижну глибину.

Іронія В. Шимборської ніколи не є глузливою – це частина її ставлення, вона впливає з відчуття неоднозначності місця людини у Всесвіті.

В. Шимборська дивиться на світ із мудрим скептицизмом. Питання, які ставить у своїх творах, зосереджені на екзистенціальних проблемах, дуже часто стосуються ситуації людини перед лицем минаючого та плину часу. До розпізнаних топосів поетеса часто ставиться з легкою іронією та гумором, а не з благочестивою серйозністю й урочистістю. У вірші під назвою «Решта» з гумором поставилися до Гораціяна, написавши: «Non omnis moriar з любов'ю» [33, с. 47].

Героями віршів поета часто стають звичайні, здавалося б, неважливі речі, наприклад, цибуля («Цибула») або камінь («Розмова з каменем»).

С. Бальбус зазначає, що В. Шимборська поєднала елементи філософсько-рефлексивної, особистої та описово-ситуативної лірики. Результатом стала філософська мікроепопея «*sui generis*», у якій рефлексивні аспекти, включені в афоризми, були об'єднані з описовою та образною конструкцією. Ці побудови базуються на чіткому викладі деталей разом із їх суворим відбором у поєднанні з містким загальним контекстом, що призводить до одночасного виникнення мікро- та макроракурсів бачення світу. В. Шимборська часто використовує ліризм масок, ліризм ролі, апострофічні форми (безпосередні адресати чи ліричні герої – нематеріальні предмети та істоти, поза людським світом). Можна сказати, що вона виходить за межі світу людини – у загальному метафізичному розрахунку лише одного з можливих світів. Нові ліричні форми створюються шляхом поєднання традиційних канонів зі стилізацією та посиленнями на «непоетичні» жанри літератури, наприклад, мікронovelу, філософську повість чи притчу, і позалітературні жанри: репортаж, анекдот, стенограма розмови чи приватна замітка [39, с. 62].

Основною естетико-гносеологічною категорією творчості В. Шимборської є подив, який постає як здатність здивувати глядача

незвичайністю, здавалося б, звичайних подій і явищ. Письменниця розкриває їхні несподівані та багатовимірні значення, головним чином завдяки інноваційному використанню контексту. Це добре простежується у мовному пласті (парадокси, двозначності, антиномії, апорії, каламбури). Характерна також риторика припущення та приховування. Як зазначає С. Бальбус: «Ми бачимо тут певну подібність до лінгвістичної поезії, пов'язаної з іронією та переміщенням між витонченістю та простотою («оманлива прямота»). Пам'ятаймо, що іронія В. Шимборської ніколи не є насмішкою, вона має філософський вимір, становлячи фундаментальну властивість аксіологічного та пізнавального ставлення письменниці. Його джерелом є віра у відносність і обмеженість людських оцінок і суджень, а також відчуття неоднозначності становища людини у світі» [39, с. 68].

Найважливішою рисою поезії В. Шимборської є співіснування поляризованих протиріч в образі світу, а відтак і в художньому способі його подання. Такими суперечностями є виняток – правило, частина – ціле, абстрактне – конкретне. Суперечливі можливості та аспекти реальності інколи письменниця показує за допомогою накладання кількох часопросторів і кількох фаз існування явищ (одночасність).

У перших томах письменниці можна побачити вплив соціалістичного реалізму, але П. Міхаловський зазначає, що твори періоду сталінізації Польщі не можна ігнорувати як «ганебні та нікчемні» досягнення. У них вбачаються зародки поетики, яка набуде зрілої форми у «Воляння до Єті» (1957 р.), відкривши правильний творчий шлях В. Шимборської. Відтоді в її віршах поєднуються елементи особистого, описово-ситуативного та рефлексивно-філософської лірики [54, с. 276]. Особистий тон пронизує всі твори, але В. Шимборська неохоче вдається до прямих зізнань. Парадокс – це переплетення холодного діагнозу та емоцій, тривоги та занепокоєння з філософською мудрістю, вловленою в афоризмі. Жартів і мовних дотепів теж не бракує. Самоіронія пов'язана зі щирістю, а іронія (ніколи не глузлива) – із емпатією та співчуттям. Радість буття сусідить із відчуттям

трагізму буття, а захоплення світом, що оточує ліричного суб'єкта, з розпачем у метафізичному вимірі [9, с. 214].

Нерідко з'являються форми маски та рольової лірики, героями чи фіктивними адресатами нерідко стають об'єкти та істоти з зовнішнього світу, пізнаного й прирученого людьми. Традиційні зразки ліричної поезії використовуються для створення оригінальних форм, де за допомогою тонких стилізацій і відсилань до непоетичних жанрів (філософська повість, утопічна фантазія, притча). Особливу роль у поезиці В. Шимборської відіграє монолог – розмова із самим собою, «роздуми вголос», внутрішній монолог.

Використовує поетеса і зовсім нелітературні жанри, як-от репортаж, замітки, анекдоти та стенограми розмов. Теми черпаються з історичних і сучасних подій, часом здавалося б, тривіальних і не вартих уваги, а також з міфології, мистецтва і літератури, світу науки і паранауки, природних явищ. Усе це слугує інструментом для розробки індивідуальних проблем у їх моральному («Воляння до Єті»), екзистенціально-психологічному («Сіль»), цивілізаційному («Велике число») та історіософському («Люди на мосту») та метафізичному («Кінець і Початок») аспектах [64, с. 5].

У поезії В. Шимборської все є винятковим: особистість і вид, існування і подія, увесь світ і окрема деталь. Однак важливе значення має «логічне підґрунтя», яке дозволяє виявити та виокремити відмінність. Помічена й збережена в поезії деталь є не стільки одним із змінних компонентів сповненої «недоглядів» дійсності, скільки її доповненням. Окрім того, поетеса кидає виклик загально визнаній і сприйнятій як належне ієрархії явищ.

Лейтмотивом поезії В. Шимборської можна вважати критику узагальненого й систематизованого знання, а отже гальмування рефлексії [54, с. 280]. Твори «Ста розрад» – це поезія питань і навіть поезія сумнівів. Авторка у «Воляння до Єті» зберігає позицію скептика, вона не вірить у можливість пізнання світу, але у своїх творах постійно вчить, що

саме цю непізнаваність варто стверджувати. Натомість вірить у силу творчості («Радість письма»), бо естетичне задоволення дає слово, яке не підходить до речі [64, с. 5].

2.2 Особливості поетичної спадщини Віслави Шимборської

Неповторна творчість польської поетеси презентовано у дослідженнях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких варто назвати роботи М. Барановської, Д. Реки, С. Балбус, С. Баранчак, Т. Вуйціка, Є. Квятковського, О. Сачок, В. Урбан, Л. Чередник, Н. Пелех та інших.

Феномен В. Шимборської полягає в тому, що вона зуміла виразити найважливіші сутності, які проймають духовне життя сучасного світу, у мінімальній кількості поетичних текстів, до того ж невеликих за розміром. Поезія В. Шимборської – це насамперед інтелектуальна лірика проблем і запитань, котрі як були, так і залишаються без відповіді, продовжуючи приваблювати читача своєю нерозкритістю. Поетеса зосереджує свої мистецькі пошуки в колі конкретних реалій – повсякденних, цивілізаційних, побутових, природничих, політичних, а також відомих фактів та історичних, культурних і науково-популярних гіпотез. Вона піднімає проблеми людських стосунків, існування людини як індивідуальності [38, с. 45].

До характерних рис поезії В. Шимборської відносять:

- максимальна стислість, економність висловлювання;
- гармонійна структура ліній;
- небажання вносити доповнення, схильність до «незамкнених» композицій творів;
- «сором почуттів» – тонка маніпуляція емоціями;
- пригадування, здавалося б, дрібниць, окремих і неважливих явищ як відправна точка для глибоких роздумів;
- робота з парадоксами та явними парадоксами;

- захоплення еволюцією і природою, схильність знаходити в людині примітивні, природні – «мавпячі» риси;
- скептицизм щодо людських досягнень;
- прихильність до античної філософії, наприклад, Геракліта;
- часті посилення на тексти та культурні явища – література, живопис;
- захоплення нереальним, але ймовірним;
- схильність до спільності, прагнення знайти універсальний зміст у побутовій банальності;
- схильність до незавершених, залишкових ситуацій і мотивів;
- використання умовності сну, відсилання до сюрреалістичної поезики;
- жарт, іноді пов'язаний із маньєристським концептизмом;
- пошуки співвідношення між особистістю і спільнотою, між загальним і окремим, унікальним;
- тема «здивований світ» – дивувати, здавалося б, дріб'язковими речами та явищами;
- захист індивідуальності, приватності у світі великих чисел і довготривалих історичних процесів [86, с. 9].

Проблематика віршів В. Шимборської дуже різноманітна, важко вирізнити сталі мотиви, навколо яких вона незмінно працює. Але варто виділити:

- протест проти всесильної техніки і матеріалізму світу, крик про порятунок гуманістичних цінностей («Ход воскреслих», «Експеримент»);
- світ звичайних дрібниць, що оточує людину, стає її світом, справді важливим, найправдивішим («Проспект», «Перші вина»);
- філософські роздуми про людину та її місце у Всесвіті («Дослід», «Помилка», «Сто розрад»);

- події великого значення – роздуми про історію, батьківщину та героїчні вчинки («Голодний табір під Яслом», «Хвилина мовчання за Людвікою Вавжиньською», «Повість про любов до Батьківщини»);

- почуття єднання з природою, з соціумом, любов до тваринного світу («Виступ у кабінеті знайдених речей», «Скелет ящірки») [65, с. 2].

Низка віршів про «нездійснені речі і справи». У поезії Шимборської можна помітити тенденцію торкатися теми потенційних проблем, які могли статися, але не сталися. Неприбуття, невіголошена промова, ненадісланий лист, вільне місце, яке міг би хтось зайняти, – це ситуації, які збуджують уяву і, певним чином, ставлять питання про визначення життя та подій: чому вони так вийшли? («З незавершеної експедиції в Гімалаї», «Відгук про ненаписану поему», «Dworzec»).

Якщо говорити про поетичну техніку В. Шимборської, слід виділити такі особливості:

- майстерне використання розділових знаків, понять, дивовижних ідей для відображення думок, навіть мовного комізму;

- використання можливостей мови – багатозначності, дотепності, словесної гри, скоромовки;

- інтелектуалізм і емоційний «аскетизм». Поетеса рідко дає вихід спалахливим почуттям. Вона вважає за краще висловлювати свою точку зору за допомогою іронії чи глузування;

- використання метафори, яка, здається, є улюбленим поетичним прийомом В. Шимборської [66, с. 1].

За своє творче життя вона опублікувала понад 220 віршів. Вимогливість і самокритичність змусили її відмовитися від майже двадцять п'ять текстів із перших двох збірок, а також кільканадцяти віршів із пізніших книжок. Найбільш відомі такі поетичні збірки В. Шимборської: «Для того живемо» (1952 р.), «Питання до себе» (1954 р.), «Волання до Єті» (1957 р.), «Сіль» (1962 р.), «Сто потіх» (1967 р.), «Всяк випадок» (1972 р., 1975 р.), «Велике число» (1976 р.), «Люди на

мости» (1986 р., 1988 р.), «Кінець і початок» (1992 р.), «Мить» (2002 р.), «Забавлянки для великих дітей» (2003 р.). Як бачимо, навіть назви збірок уже свідчать про розмаїття і глибокiсть тем і проблем більшості її віршiв, налаштовують читача на роздуми про сенс буття. Так, О. Нахлік у статті «Філософсько-поетичний дискурс Віслави Шимборської» стверджує, що «назви десяти основних збірок Віслави Шимборської – «свідчать» про інтелектуально-метафізичний характер більшості її віршiв» [15, с.191]. Але, як влучно зауважує польська дослідниця С. Балбус, питання про сенс людського існування у творах Шимборської не є «чимось окремим» [38, с. 42]. Вона визначає поезію своєї неординарної сучасниці як «інтегральну»: «одночасно філософічну, буденну, антропологічну і ліричну» [38, с. 134]. На думку іншого польського літературознавця С. Баланчак, лірика Шимборської є «спробою всебічного опису становища людини в різних перспективах – екзистенціальній (пошук сенсу життя, проблеми часу, змін і смерть), історіософічній (особистість у зв'язку з розвитком роду людського, історії, цивілізації), пізнавальної (розуміння суті природи, можливість і межі пізнання світу), онтологічній (структура буття, співвідношення суб'єкта й об'єкта, залежність випадку й необхідності), морально-етичній (риси людської вдачі, міжособистісні стосунки, в тому числі любовні)» [40, с. 65].

Уся її поезія пронизана філософськими мотивами та спробами пояснити світ і місце людини в ньому. Екзистенціальна лірика максимально точно використовує традиційні символи й архетипи. Синтез образу і сенсу в текстах В. Шимборської становить особливу формацію, що перетворює її поезію на особливий вид лірики. Широкий спектр відтінків гіркоти, невтамованої пристрасті й екзистенціальної тривоги за долю світу і призначення маленької людини в ньому – усе це становить добре вибудовану авторську світоглядну систему.

Поетеса говорить про те, що найважливіше для кожної особистості. Рядки її віршiв містять у собі запитання і змушують шукати відповіді, котрі

народжують чергові запитання. У поезії В. Шимборської піднімаються важливі питання буття, роздуми про минуле і сучасне, про моральні орієнтири людства. Цій темі присвячено вірш «Тортури», в якому поетеса висловлює свої роздуми про життя, місце людини в цьому світі:

... Нічого не змінилося.

Крім течії рік, лінії лісів, узбереж, пустель і льодовиків.

Поміж тими пейзажами душечка блукає,

зникає, повертається, наближається, віддаляється,

сама для себе чужа, невловима, раз певна,

раз непевна свого існування,

тоді коли тіло є і є і немає куди подітися [33, с.27].

Творчу манеру В. Шимборської визначає, за словами дослідниці А. Савенець, «уміння зобразити світ крізь призму метафізичного здивування – того, що лежить в основі філософічного роздуму над існуванням» [21, с. 57]. А це значною мірою визначає особливість світосприймання поетеси – у звичайному, буденному вбачати чудесне. Підтвердженням цього є рядки з вірша «Ярмарок див»: «Диво, тільки розглянутися: довколишній світ» [33, с. 43] . Варто зауважити, що поетеса не оминає проблеми неоднозначності внутрішнього світу людини, роздвоєння особистості, задумується над органічністю і неорганічністю ролей, які їй випадають у житті, над невтішним становищем «я» відчуженого:

Моя тінь, як блазень за королевою.

Коли королева з крісла встане,

блазень настовбурчиться на стіні

і стукне в стелю дурною головою.

Королева вихилиться з вікна,

а блазень з вікна скочить дотолу.

Так поділили кожну діяльність,

Але то не є пів на пів.

Той простак узяв на себе жести,
пафос і всю його безсоромність все те,
на що не маю сил, – корону, жезл, плащ королівський [33, с. 56]

Варто підкреслити, що поезія В. Шимборської – це насамперед інтелектуальна лірика проблем і запитань, котрі як були, так і залишаються без відповіді, продовжуючи магнетизувати читача своєю нерозкритістю, спонукаючи знов і знов повертатися до них. У верлібрах В. Шимборської відчувається повсякчасне глибоке зацікавлення душевним світом людей, небайдужість до їх земної долі. «Послухай, Як мені швидко б'ється твоє серце», – пропонує поетеса у вірші «Усякий випадок» свій оригінальний варіант опрацювання традиційного образу серця. Перед читачем постає трішки драматизоване, трішки інтимізоване, уявне душевне злиття героїні з іншою людиною. Описуючи звичайний візит до лікаря у вірші «Одяг», В. Шимборська за допомогою гри слів, використовуючи одразу три особових форми дієслова, констатує тотожність усіх людей (і себе в тому числі), яким призначено нести один спільний, повний нелегких випробувань, тягар земного буття: «Знімаєш, знімаємо, знімаєте плащі, жакети, піджаки, блузки...» [33, с. 78].

На думку літературознавців, для поезії В. Шимборської характерними є екзистенціалістичні медитації, предметом яких стає людське життя у всій його повноті: земне й небесне, індивідуальне й загальне, бажане і реальне. Головний герой лірики польської поетеси – узагальнена людина у проявах своєї індивідуальності, тобто один із, за словами самої авторки, «великої лічби» землян. В. Шимборська неповторно концентрує ціле в одиничному, загальне в окремому, об'єктивне в суб'єктивному. Часто поетеса з боєм констатує складність людського існування. Зокрема, такі мотиви лунають у поезії «Кінець століття»: «Хто хотів тішитися світом, стає перед завданням не до виконання». Та разом з тим вірші В. Шимборської позбавлені відчуття фатальності життя. Для себе вона знайшла вихід у творчості, оскільки вірить у велику магію Слова, його вплив на душі людей: «Радість писання.

Змога утвердження. Помста руки смертної» [21, с. 19]. Саме завдяки «радості писання» й народжуються дивовижні верлібри польської поетеси, що знаходять відгомін у серцях мільйонів читачів як у Польщі, так і в Україні.

В. Шимборська часто використовує у віршах мотив образу, який яскраво відображено у вірші «Дві мавпи Брейгля» із збірки «Воля до Сті», де мавпи на картині, як і мавпи уві сні ліричного героя, сидять у вікні, за яким видно небо і море. Вони прикуті до стіни. Саме перед ними ліричний суб'єкт проходить іспит на зрілість. Таким чином мавпи вирости до рангу екзаменаторів людини, перед якими вона повинна відповідати. У чоловіка, однак, не все добре. За запитанням настає тиша, яку мавпа викликає цоканням ланцюжка. На іспиті дивиться на ліричного суб'єкта іронічно, але весь час старанно слухає [33, с. 95].

Перша частина вірші – це опис образу, у другій ліричний герой розповідає свою мрію, а екзамен стає своєрідним ключем для розуміння твору. Іспит на зрілість, зазвичай вважають найважливішим іспитом у житті. Насправді людина весь час проходить іспит – і це життя. При цьому на кожному кроці виявляє страх за правильність прийнятих рішень, часто воліє, щоб вони приймалися самі за нього, тому що кожне рішення пов'язане з наслідками зробленого вибору. Ці страхи мають екзистенційний вимір, тому що лише людина має свободу волі, і хоча, з одного боку, це те, що відрізняє нас від тварин, з іншого боку ми повинні відповідати за свої вчинки.

Вірш В. Шимборської слід читати як алегорію людської долі. Хоча людина вільна істота, насправді вона сама закута в невидимі ланцюги наказів, норм і ярликів, які, ймовірно, обмежують її більше, ніж ланцюги мавп, які лише обмежують можливість рухатися.

У вірші авторка використовує три мотиви:

сон – використовуються як іронічний мотив. Сновидіння вводить героїв творів у світ фантазії, створює можливість ірраціоналізму;

свобода – у творі поетеса показала, що інколи душевні та соціальні зв'язки можуть бути соромнішими за ланцюги. Мавпи на картині Брейгеля змушують задуматися про те, як людина використовує надану їй свободу;

іспит – іспит на зрілість, алегорія долі людини, перед якою життя щодня ставить низку різноманітних іспитів, які ми повинні скласти, бо їх результати часто доводять нашу людяність.

Вірш «Кішка в порожній квартирі», опублікований у збірці «Кінець і початок», виданий в 1993 році, в якому поетеса торкається екзистенціальних тем, дивлячись на життя з оптимізмом – ніщо у Всесвіті не закінчується остаточно, після закінчення приходить початок чогось нового [58, с. 357].

Ліричний герой вірша – кіт, який, дізнавшись про смерть свого опікуна, не може змиритися з цим і досі чекає на повернення господаря. Він почувається самотнім, незважаючи на те, що про нього інші піклуються і його оточення зовсім не змінилося. Адже ніхто інший не зможе замінити ту людину, яку любить, кимось другим, навіть той, хто буде годувати та доглядати. Весь упорядкований і безпечний світ kota розвалився:

Щось тут не починається у наш звичайний час.

Щось тут не коїться як слід [58, с. 357].

Вірш В. Шимборської також можна прочитати як ліризм маски. Кішка як ліричний суб'єкт може виражати людські почуття. Людина часто не може змиритися зі смертю близьких, хоча вона розумна істота і знає, що так склалося людське життя. У вірші авторка наголошує не на страху смерті, а на болі та самотності тих, хто має продовжувати жити після втрати близької людини. Їм доводиться знову опинитися в навколишній дійсності, де кожна річ і предмет нагадують про недавню втрату.

Тема самотності починає займати важливе місце в літературі з першої половини XIX століття, і кожна з літературних епох сприймає її по-різному. Самотність має багато облич – від вільного вибору до неприйняття оточенням або сім'єю. Іноді самотність глибоко прихована, непомітна при

побіжному погляді на дану людину. Вірш В. Шимборської досить незвично підхоплює тему самотності, бо перенесена на kota.

Тема смерті у вірші В. Шимборської бачиться очима kota, почуття якого після втрати люблячої людини схожі на те, що відчуває людина після смерті близької людини. Все навколо асоціюється з втраченою людиною і навіває спогади.

У вірші «Люди на мосту» виданого в 1986 року, поетеса також порушує екзистенційні мотиви, ліричний герой усвідомлює час, що постійно минає, і змирюється з цим. Водночас він усвідомлює, що багато хто намагається зупинити час усіма способами. Зважаючи на неминучість смерті, він закликає кожного прийняти цю позицію.

У «Людах на мосту» ліричний герой дивиться на пейзаж японського художника А. Хіросіге, також відомого як У. Хіросіге, під назвою «Міст на Авате» із циклу «Сто відомих місць в Едо». Статичність образу та увічнених у ньому людей спонукає героя до екзистенційних роздумів: «Вони (люди) підкоряються часу, але не хочуть його визнавати. У них є способи висловити свою опозицію». Проте малюнок не видається невинним для ліричного суб'єкта:

Це зовсім не безневинна картина.

Час тут зупинився.

Він перестає розраховувати на свої правами.

Він був позбавлений впливу на розвиток подій.

Його не поважали і ображали [33, с. 102].

Ліричний герой зауважує, що, можливо, картина, на якій зупиненно час, залишиться непоміченою, однак додає, що:

Змалювати у гарному тоні

високо оцінити цю картину

захоплюватися і надихати покоління [33, с. 102].

Таке ставлення ліричний герой висміює, але його гнівають ті, хто, дивлячись на картину, чує «шум дощу, відчуває холод крапель на шиях і

спинах». Ті, хто вважає, що їх увічнили на картині, що їм вдалося зупинити час.

Тема плинності часу – це те, що люди ніяк не можуть контролювати, незважаючи на свої найкращі старання. Тільки образи, які увічнюють фрагмент реальності, своєю статичністю можуть справляти враження у ході життя. Єдине ставлення до факту минулості – це прийняти його.

«На Вавилонській вежі» входить до збірки «Сіль», якій поетеса багато уваги приділяє темі кохання. У вірші розповідається про підслухану розмову закоханих – чоловіка та жінки. Тема вірша – відсутність порозуміння між двома найближчими людьми [33, с. 121].

Згідно зі Святим Письмом, вежа, зведена будівельниками, мала досягати неба. Бог, щоб не дати завершити будівництво, змішав будівельникам мови, через що вони не могли спілкуватися.

У поемі В. Шимборської закохані – жінка і чоловік, як біблійні будівельники, хоч і розмовляють між собою, але не розуміють одне одного. А дивніше те що вони говорять однією мовою.

Вірш має форму діалогу, але запитання й відповіді ніби зовсім незв'язні. Тільки на запитання на самому початку: «Котра година?» є логічна відповідь, але в кінці твору: «Я не знаю і не хочу знати, котра година» [33, с. 121].

Біблійний мотив Вавилонської вежі використала поетеса, щоб змалювати портрет сучасних людей, які, хоч і є найближчими один до одного, але не можуть знайти спільної мови. Вони настільки незадоволені, настільки зосереджені на собі, що не бачать та не чують один одного.

Чоловік із жінкою хоч і говорять про одну тему, але зовсім не слухають:

«Як ти це забув?» [33, с. 121].

«Чого ти брешеш?» [33, с. 121].

У взаємних звинуваченнях і жалях відчувається відгомін любові, яка їх колись об'єднала: «О так, я б хотів, щоб ти залишилася зі мною», «Ніхто

такий, як ти» [33, с. 121]. Здається, що чоловік і жінка у вірші живуть разом, але окремо. Вони не розмовляють, лише є монологи.

Між рядків можна прочитати, у чому полягає взаємне звинувачення – зрада («Ти все ще любиш її?»), брак уваги з боку коханого («Як ти забув? На мені була проста сіра сукня, застібнута на плечі») [33, с. 121].

Жінка і чоловік більше не довіряють одне одному, хоча все ще люблять одне одного: «Я ні про що не шкодую, і ти це повинен знати». З їхніх вуст зриваються вибачення, які, мабуть, нічого не змінять, адже час назад не повернеш. «Це стара історія, де лезо пройшло наскрізь, не зламавши кісток», яке може натякати на те, що хоч один із них був поранений, але здатний пробачити, зв'язок, який колись зв'язує їх, настільки крихкий, що вони не можуть його відновити [33, с. 121].

Це вірш про кохання. Але це важка любов, яка потребує постійного догляду, тому що без догляду вона зникне, бо навіть двоє людей, які люблять один одного, через деякий час можуть перестати розуміти один одного.

«Сто втіх» опубліковано у збірці «Сто віршів – сто втіх», що вийшов у 1997 році. Ліричний герой вірша дистанціюється від людей та їхні вчинки дивиться з іронією та співчуттям.

Герой дивиться на людину, як вчений, що розглядає життя дрібних організмів у мікроскоп. Із поблажливістю і посмішкою він спостерігає за людськими прагненнями:

Йому пощастило,
він хотів правди,
він прагнув вічності [33, с. 38].

Він визнає ці прагнення здивованим вигуком «Погляньте на нього!» [33, с. 38]. Далі ліричний герой досліджує загальний стан людини. Він помічає малість і крихкість людини перед всесвітом і водночас наполегливі спроби людини зрозуміти все, що її оточує. З одного боку, людина

настільки бідна, що її «легко втопити в ложці океану», а з іншого – «свобода в голові, всезнання та буття» [33, с. 38].

Звертається увага на багато аспектів людського життя – від розвитку цивілізації («рукою зробив із плавця кремій і ракету), через біологію («очима бачить, вухами чує), до того, що відрізняє його від решти тварин – до розуму. Увесь цей огляд надзвичайно методичний, проведений ретельно й з точністю [33, с. 38].

Ліричний суб'єкт, хоч і придивляється до цілої людської спільноти, бачить у цій масі окремих індивідів, інших персонажів – просто неповторність кожного героя: «По-своєму, жвавий і зовсім не рухливий... Із цією сережкою в носі..., в цьому светрі». Він також підбадьорює вчинки людини, спонукає її до подальших спроб досягти щастя, правди, вічності: «Тільки продовжуй!» [33, с. 38].

В останній строфі він визначає людину:

Сто втіх, будь що буде.

Небоже.

Справжній чоловік [33, с. 39].

Ліричний герой з симпатією ставиться до людей, незважаючи на їх недосконалість і недоліки.

Вірші В. Шимборської – унікальна лірика глибокого роздуму, інтелектуальна, часто з виразним філософським підтекстом. Її творчість характеризується точністю слів, лаконічністю, частим використанням іронії, парадоксальності, суперечливості чи ігрової дистанції для підкреслення глибинних смислів. Авторка часто порушує теми моралізаторського характеру, розглядає екзистенційну ситуацію людини як особистості та людської спільноти.

Українська дослідниця О. Сачок назвала В. Шимборську «класиком не лише польської, а й європейської літератури. І ці слова є найкращим свідченням її внеску в розвиток світової літератури [22, с. 145]. Однак поетична манера В. Шимборської є надзвичайно самобутньою. В

українській рецепції В. Шимборська відома з 90 років ХХ століття завдяки чудовим перекладам Г. Кочура, Д. Павличка, В. Грабовського, Л. Череватенка, С. Йовенко.

3. ФІЛОСОФСЬКІ ЗАСАДИ ЛІРИКИ ПОЛЬСЬКОЇ ПОЕТЕСИ

3.1 Функції парадоксу та іронії в поезії Віслави Шимборської

Парадокс – це складна мовна конструкція, яка містить логічне протиріччя [10, с. 398]. Такого роду дивовижні заяви характерні серед інших для барокової поезії. Однак у поезії В. Шимборської парадокси відіграють іншу роль, ніж у віршах придворних поетів XVII століття. Їх мета не тільки дивувати й шокувати читача, а викривати екзистенційні тривоги. У творах поетеси вони часто поєднуються з мовним і типовим гумором, іронією. Поетичний гумор поєднується з дивовижними концепціями зіткнення слів, стилістичні контрасти, набори парадоксів, тобто з відгомонами бароко, формуючи форму, яка повинна здивувати реципієнта і водночас змусити читача задуматися. Однак такий концептизм зустрічається з сучасною іронією. Витончена мовна дотепність інтелектуального характеру творів поетеси не має нічого спільного з розмовною життєрадісністю, бо сміх не виключає роздумів, не паралізує пізнавальні амбіції. У віршових рядках жарт контрастує з смутком, а важкі дилеми людського життя – з ситуаціями сьогодення [11, с. 266].

Функція парадоксу в поезії В. Шимборської є однією з основних і характерних ознак того типу поезії, який вона практикує.

Одним із прикладів парадоксу є короткі, зазвичай дворядкові твори, створені для розваги – самою поетесою та її друзями, структура якого дуже проста – «краще робити X, ніж Y». Зіставлення цих двох видів діяльності (іноді станів) парадоксальне, тому що складно здоровим глуздом сказати, що насправді краще чи гірше. Також, чи виправданий такий тип оцінювання при порівнянні тривіальних чи абсурдних ситуацій [65, с. 2].

Створення нових фразеологічних конструкцій за старими зразками – один із улюблених прийомів В. Шимборської. Конструкція з новим

обличчям завжди парадоксальна за своєю природою, але вона руйнує кліше мислення. Саме ці парадоксальні конструкції найбільше сприяють і часом стають чимось на зразок лейтмотиву вірша «Życie na oczekaniu»:

Życie na oczekaniu.

Przedstawienie bez próby.

Ciało bez przymiarki.

Głowa bez namysłu [85, с. 1].

Парадоксально звучать деякі твердження, які поетеса подає як певність, і вона на них не зупиняється. У «Nic dwa razy» заявляє, що:

Nic dwa razy się nie zdarza

i nie zdarzy.

Z tej przyczyny

zrodziliśmy się bez wprawy

i pomrzemy bez rutyny [74, с. 1].

Письменниця виводить парадоксальні наслідки з сталих виразів. Зрештою, повсякденні вирази використовуються для звичайних дій, таких як миття вікон, набір тексту на комп'ютері, догляд за рослинами тощо. Це повторювані дії – «без практики і без рутини» поетеса описує дії, які неможливо повторити їх характер і вважаються найважливішими подіями в житті. Парадоксально й те, що в поезії Шимборської навіть два абсолютно різні стани – відчай і захоплення – не борються між собою, а зустрічаються разом:

Moje znaki szczególnie

to zachwyty i rozpacz (Niebo) [76, с. 1].

Так само у вірші «Ścień» поетеса грає з парадоксом, і хоча вірш може викликати посмішку на обличчі читача, незважаючи на смішні ситуації (поведінка блазня), вона торкається дуже важливих проблем, подвійності людської природи і трагізм буття:

Kiedy królowa z krzesła wstanie,

błazen nastroszy się na ścianie

i stuknie w sufit głupią głową.

(...)

Będę, ach, lekka w ruchu ramion,

ach, lekka w odwróceniu głowy,

królu, na stacji kolejowej.

Królu, to błazen o tej porze,

królu, położy sie na torze [69, c. 1].

Парадоксальним є й використання такого звичайного, навіть непомітного, явища в поезії, яким є тінь – але цього разу лауреатка Нобелівської премії на кілька століть випередила Д. Наборовського, автора однойменного вірша.

Афористичність поезії «Chwila» та парадокси, які своїм блиском і, крім того, поетичним ритмом запам'ятовуються, спонукають деяких читачів і критиків виривати їх із контексту та розглядати як окремі тексти. У такій процедурі зазвичай не помічають важливу особливість поезії В. Шимборської, оскільки вона пише свої ексцентричні рядки та парадокси ніби «мимохідь», не відокремлюючи їх від цілого вірша, якому вони іноді, здається, суперечать. Очевидно, тому що ми тут часто маємо справу з іронією, яка не була б помітна без усього вірша:

Jak okiem sięgnąć, panuje tu chwila.

Jedna z tych ziemskich chwil

proszonych, żeby trwały [68, c. 1].

Найпопулярнішим із моменту виходу збірки «Воляння до Єті» і до сьогодні, а це вже майже п'ятдесят років тому, є вірш «Nic dwa razy», що починається строфою:

Nic dwa razy się nie zdarza

i nie zdarzy. Z tej przyczyny

zrodziliśmy się bez wprawy

i pomrzemy bez rutyny [75, c. 1].

І закінчується:

Uśmiechnięci, wrólobjęci
spróbujemy szukać zgody,
choć różnimy się od siebie
jak dwie krople czystej wody [75, c. 1].

Ці два куплети також належали до залізного репертуару молоді. Звісно, головна ідея цього філософського вірша є вражаючою, але велике захоплення та подив викликала парадоксальна кінцівка цього вірша, яка характерна для всієї творчості В. Шимборської. Парадокс заснований на розмовному виразі «схожий на дві краплі води». Фраза «ми відрізняємося один від одного, як дві краплі чистої води» вже увійшла в традицію польської мови.

Поетеса наділена своєю чутливою до реальності філософською уявою, що дозволяє їй відкривати нові й небувалі точки зору, створювати нерозв'язні парадокси, як-от кінцівка віршу «Cud, no bo jak to nazwać»:

Cud, no bo jak to nazwać:
słońce dziś weszło o trzeciej czternaście
a zajdzie o dwudziestej zero jeden.
Cud, który nie tak dziwi, jak powinien:
palców u dłoni wprawdzie mniej niż sześć,
za to więcej niż cztery.
Cud, tylko się rozejrzeć:
wszechobecny świat.
Cud dodatkowy, jak dodatkowe jest wszystko:
co nie do pomyślenia
jest do pomyślenia [70, c. 1]

В. Шимборська дивується самому незбагненному буттю і ніби намагається доторкнутися до нього хоча б через парадоксальну думку про те, що буття дозволяє все, навіть неможливе. Але навіть найближче, здавалося б, найпростіше, зрозуміти неможливо. Вони тікають від знань.

Вірш, присвячений цьому, став одним із найвідоміших віршів Шимборської.

Це вірш «Pukam do drzwi kamienia» із тома «Sol»:

Pukam do drzwi kamienia.

To ja, wpuść mnie.

Przychodzę z ciekawości czystej.

Życie jest dla niej jedyną okazją.

Zamierzam przejść się po twoim pałacu,

a potem jeszcze zwiedzić liść i kroplę wody.

Niewiele czasu na to wszystko mam.

Moja śmiertelność powinna cię wzruszyć [79, с. 1].

«Fotografia z 11 września» – це один із останніх віршів поетеси, що походить із збірки «Момент» (2002 р.):

Fotografia z 11 września

Skoczyli z płonących pięt w dół

– jeden, dwóch, jeszcze kilku

wyżej, niżej.

Fotografia powstrzymała ich przy życiu,

a teraz przechowuje

над ziemią ku ziemi.

Każdy to jeszcze całość

z osobistą twarzą

i krwią dobrze ukrytą [71, с. 1].

М. Барановська висловилася стосовну вірша: «Тут зупинитися в певний момент означає співчуття і безсилля»: «Афористичність цієї поезії та парадокси, які своїм блиском і, крім того, поетичним ритмом запам'ятовуються, спонукають деяких читачів і критиків виривати їх із контексту та розглядати як окремі тексти» [40, с. 1].

У такій процедурі зазвичай не помічають важливу рису поезії В. Шимборської. Очевидно, тому що ми тут часто маємо справу з іронією, яка не була б помітна без усього вірша.

Серед поетичної творчості В. Шимборської виділяють ще такі парадоксальні формули:

«I jest nam odmówiony idiotyzm doskonałości» («Cebula») [67, с. 1], де одного боку, ідеал – це людська мрія, з іншого – це ідіотизм, отже, це певний парадокс або ж іронія людських мрій.

«Jeszcze nie mamy czasów tak pogodnych, żeby na twarzach widniał zwykły smutek» («Uśmiechy») [81, с. 1].

«Nawet najwyższe góry nie są bliżej nieba niż najgłębsze doliny» («Niebo») [76, с. 1].

«Duszycko, tylko wątpiąc w zaświaty szersze masz perspektywy» («Nad Styksem») [74, с. 1].

«Uczę milczenia. We wszystkich językach» («Drobne ogłoszenia») [51, с. 38].

«Życie, choćby i długie, zawsze będzie krótkie» («Krótkie życie naszych przodków») [51, с. 40].

Серед головних рис віршів виділяють роздуми над простими подіями, явищами, речами, що мають важливе значення. У творчості В. Шимборської особливе місце займає іронія, яка спонукає читача до роздумів над екзистенційними питаннями протиріч буття. Іронія у віршах поетеси має світоглядне та філософське значення, рідше описове, яка руйнує ілюзії, відчуття реальності, скептицизм та містить дистанцію. Письменниця завдяки іронії позбавляє читача відчуття винятковості світу автора, відчуженості.

Р. Радішевський висловлює свою думку з приводу іронії у творчості В. Шимборської: «Іронія в Шимборської грає першорядну роль відсторонення, яке дозволяє поглянути на явище незвично. І хоча іронія як продукт інтелектуального критицизму та у складення с протилежністю і контрсилою для стихійно емоційної реакції на дійсність, притаманну багатьом поетам, вона у Шимборської аж ніяк не виключає можливості почуттєвого сприйняття. Мало того, іронія виступає необхідним

складником емоційної реакції, складного процесу плідного контакту з читачем, що робить можливим так званий подвійний погляд – від себе і на себе» [20, с. 216].

В. Шимборська в вірші «Сто потіх» зі збірки «Воляння до Єті» вимальовує жартівливо стан людини:

Zachciało mu się szczęścia,
zachciało mu się prawdy,
zachciało mu się wieczności,
patrzcie go [80, с. 1].

Іронія В. Шимборської ніколи не віддаляється від представленого світу. У вірші можна зустріти такі іронічні елементи, зокрема дистанція ліричного суб'єкта, суперечності між буквальним і неявним значенням, іронія виявляється як засіб посилення філософсько-інтелектуального виміру: онтологічні питання – труднощі з визначенням людини та її потреб: «oczami tylko widzi, uszami tylko słyszy», «prawie nikt», «poważnie zdziwiony», «niechby się wreszcie z grubsza okazało, czym będzie»); часові перспективи у вірші («ledwie wystrugał ręką z płetwy rodem krzesiwo i rakiety», «przez mgnienie galaktyki małej»); проблематика епістемології («zachciało mu się prawdy», «rozumem gani rozum») [11, с. 267].

Привертає неабияку увагу змальований ліричний суб'єкт до сторін людського життя, зокрема через біологію – «oczami tylko widzi, uszami tylko słyszy», розвитк цивілізації – «wystrugał ręką z płetwy rodem krzesiwo i rakiety». Зацікавлена суб'єкту поведінка людини через непомірні очікування цього бідолашного створіння, перемишується вигуком «patrzcie go!» [80, с. 1].

Ліричний суб'єкт знаходить в масі окремих індивідів, особливий образ, неповторний: «Na swój sposób żywotny i wcale ruchliwy (...) Z tym kółkiem w nosie, w tej todze, w tym swetrze» [80, с. 1].

Він використовує мотивацію для заохочення людиною діяльності, яка намагатися досягти щастя, правди і вічності: «Tylko tak dalej» [80, с. 1].

В. Шимборська у поезії вдається до незвичних і неординарних прийомів, зокрема до порівняння людини з цибулею («Цибуля»), де людина це істота минуца і складна на відміну цибулі:

nie ma wnętrzości.

Jest sobą na wskroś cebula

do stopnia cebuliczności [67, с. 1].

Такі роздуми поетеса подає у гумористичній формі. Дотепний виклад гіркої правди дозволяє впоратися з нею, приборкати її. Адже життя важке, але гумор дозволяє це терпіти.

Вірш «Кохання з першого погляду» наскрізь просякнутий іронією долі. На перший погляд це вірш про кохання, кохання з першого погляду. Ліричні герої переконані, що їхня зустріч була випадковістю, що їх звела доля, але у дійсності вони вже давно зустрілися, навіть не помітивши цього:

A co na to ulice, schody, korytarze,

na których mogli się od dawna mijać?,

może w drzwiach obrotowych kiedyś twarzą w twarz?

jakieś, «przepraszam» w ścisku?

głos «pomyłka» w słuchawce?

Były klamki i dzwonki,

na których zawczasu

dotyk kładł się na dotyk [72, с. 1].

Закохані були б здивовані, якщо б дізналися, що це все гра самої долі, яка вибирає потрібний момент.

Кожен початок є продовженням того, що є заплановане, продовженням подій, запланованих долею, адже людина не може знати, що на неї чекає, який саме подарунок принесе їй доля наступного разу:

Każdy przecież początek

to tylko ciąg dalszy,

a księga zdarzeń zawsze

otwarta w połowie [72, с. 1].

Ч. Мілош: висловився про В. Шимборську: «Це передусім поетеса свідомості. Це означає, що вона розмовляє з нами, живучи з нею одночасно, як один із нас, тримаючи свої приватні справи при собі, віддаляючись від нас на певну відстань, і водночас звертаючись до того, що всі (...) знає з власного життя. (...) Вірші В. Шимборської побудовані з жонгливання, як м'ячі, складові нашого загального знання, яке дивує нас парадоксами і показує наш людський світ трагікомічним» [45, с. 6].

Роздуми про природу, історію, життя і смерть, людські характери, способи пізнання світу, вчинки, чесноти і вади, про писемність і літературу, мистецтво і культуру відрізняється мудрим скептицизмом, схильність до парадоксу.

3.2 Людина і світ у віршах Віслави Шимборської

Про людину можна говорити і писати вічно. У розмовній мові часто говоримо: «людина з великої літери», «людина, яка звучить гордо». Більшість творів В. Шимборської визначають гуманістичні цінності, які визначають людство, як правило, у таких сферах, як психологія, етика та мораль, з іншого боку в них виявляється вся нестандартність власного мислення та письменницького натхнення. Нобелівський лауреат шукає детермінанти людства в самій онтології, у самому існуванні та структурі. Водночас глибокі, часто гіркі філософські меседжі приборкують і певним чином «підсолоджують», надаючи їм гумористичної форми. Можливо, ця напівусмішка є додатковим стимулом шукати власну людську ідентичність.

Zachciało mu się szczęścia
zachciało mu się prawdy
zachciało mu się wieczności,
patrzcie go!
(«Sto pociech») [80, с. 1].

У цих строфах є сильний посил іронії, де варто також звернути увагу на вживання розмовних слів. Це досить поширена, обурена фраза, яка використовується, коли говоримо про людину, чії наміри не пропорційні його здібностям і перебільшеним ідеям:

Подивіться на нього!

І він жадав цього!

Сто втіх із ним! [80, с. 1].

Фраза з розмовної мови доповнюється поняттями з філософської сфери: щастя, істина, вічність. Це високі цінності належать людині та людству. Окрім того – ці строфи – чиста правда про людину, про нас: насправді – ми прагнемо правди, щастя і вічності. Кожну наступну строфу поетеса закінчує іронічним чи трохи потішним висловом: «Погляньте на нього!» [80, с. 1].

Варто звернути увагу на те, що письменниця пише від третьої особи (він, вона і т. д.) – тобто сильно дистанціюється від людини, так ніби говорить голосом вищої істоти, спостерігаючи історію людини та її планети, яка має набагато більше знань про існування Всесвіту. Це науково-фантастичний вірш, голос із космосу, з вищої цивілізації, який висміює людську самовпевненість «під однією з провінційних зірок».

Це екзистенційний вірш, який піднімає найважливіші людські питання – про існування, але на ці запитання немає відповідей. Таким чином поетеса реконструює певну космічну можливість, створюючи зовнішній голос істоти, яка дивиться на людину. Ліричний суб'єкт використовує абсолютно людські, земні порівняння та вислови та ліризм маски. Мета: побачити людину, визначитися, поміркувати над собою, але не своїм голосом. Натомість голос, який зможе поблажливо ставитися до насмішок, трохи почуття переваги – і іноді гумор.

Ліричний суб'єкт, нехай значно вища істота, яка бачить не тільки очима і чує не тільки вухами, намагається по-доброму поглянути на слабку людину. Для неї це цікаво, але важко позбутися відчуття, що ця істота

збирається займатися своїми справами і забути про цю життєво важливу істоту, яка зіткнулася з космічними труднощами. І людина – з її обмеженими знаннями і почуттями буде розвиватися далі, тому що вона дійсно відбулася. У цьому вірші В. Шимборській вдалося вловити філософську подвійність людства: слабкість і невігластво, а також упертість і силу життя. Навіть бунт, тому що суб'єкт, до того ж розумний, викликає певну опозицію своїй досконалості, вищості та байдужості.

Людина, яка розглядається як єдина «людська копія», стає об'єктом особливого інтересу письменниці, а отже, і героєм монологу, побудованого мовцем у тексті. Слід, однак, зауважити, що суб'єкт, що говорить, безпосередньо не позначає своєї присутності у вірші, у вірші немає ні ліричного «я», ні ситуації сповіді, яка виникає внаслідок такої конструкції суб'єкта. Вірш має форму міркування про людину, це свого роду есе чи притча, що формулює універсальні істини про людську природу. Отже, у тексті діє принцип об'єктивації поетичного почуття – ліричне «я» разом із його особистим смутком усунуто, бо йдеться не про його особисте переживання, об'єктом опису – одиночна, ізольована людина – стає героєм вірша.

Варто звернути увагу на вірш «Zdumienie»:

Czemu w zanadto jednej osobie?

Tej a nie innej?

I co tu robie?

W dzień co jest wtorkiem?

W domu nie gnieździe?

W skórze nie łusce?

Z twarzą nie liściem? [84, с. 1].

Доктор Фауст, який володів усіма земними знаннями і не розгадав таємниць буття, міг поставити те саме запитання. І такий підхід до теми «людина» – через питання про її місце серед явищ життя, через подив, її ситуацію – часто зустрічаємо у В. Шимборської. Дивовижне те, що це

привертає увагу реципієнта до незвичайності чогось звичайного. Звичайні, повсякденні речі призводять до екзистенційних питань, що поставлені простим тоном, без пафосу, засновані на незаперечних спостереженнях і містять у собі вже відомі відповіді.

Перші рядки вірша – це сім коротких запитань, що вказують на те, що крім конкретного часу, місця і тіла на землі, нам дано дар запитань, сумнівів.

Тож В. Шимборська у поезії «*Może to wszystko*» припускає:

Może jesteśmy pokolenie próbne?

Przesypywani z naczynia w naczynie,

potrzęsani w retortach

obserwowani czymś więcej niż okiem,

każdy z osobna

brany na koniec w szczypczyki? [73, с. 1].

Де рядки вірша змушують читача, розглянути різні варіанти відповіді на питання, що таке світ. У вірша світ змальовується як величезна лабораторія, де людина – матеріал дослідження, підданий спостереженням і пінцетом. Такий експеримент може означати страх, у якому людина не є самостійною істотою, де людські можливості не тільки обмежені, але й контрольовані. Проте герой не самотня людина – над ним знову є вища сила, цього разу в особі фантастичних учених, де людина є засобом спостереження та досліду, де не отримує турботи, ніжності та любові.

Це інша ситуація, ніж у вірші «*Sto rociech*», бо вона ототожнює себе з людством, не створює дистанції, «погляду ззовні». Це безпосередня лірична поезія, у якій ліричний суб'єкт має ознаки колективу.

Це також інша ситуація, ніж у вірші «*Zdumienie*», тут поетеса використала «ліричне я» – запитання від першої особи однини, де міститься прямий ліризм і суб'єкт ототожнюється з автором. В. Шимборська оглядає чоловіка з усіх боків: із висоти космосу, із точки зору окремої людини, із

точки зору спільноти, яка є дослідницьким матеріалом для дивного експерименту в якійсь лабораторії всесвіту. Є ще ідеї:

W rzece Heraklita
ryba łowi ryby,
ryba ćwiartuje rybę ostrą rybą,
ryba buduje rybę,
ryba mieszka w rybie
ryba ucieka z obłożonej ryby
W rzece Heraklita [82, с. 1].

Світ – ріка Геракліта. Натяк на велику філософію, на те, що проповідував Геракліт. Найголовніше: *panta rei* – все тече, двічі в одну річку не увійдеш. Тому «Річка Геракліта» – простір, основним принципом якого є проходження, і неважливо, наповнене воно водою чи повітрям. Саме в цій швидкоплинності відбувається все людське існування: кохання, робота, вбивство, війна, захоплення і навіть створення поезії. В. Шимборська винайшла казкову метафору – назвала «риб» існуваннями та предметами. Вона зачаровувала людей у риб (і не тільки людей) – і цього було достатньо, щоб певні правди про життя, процеси буття раптом стали неймовірно ясними. Але поетична казка часом стає жорстокою. Риба четвертує рибу, риба стає на коліна перед іншою рибою. Вода – це життя. Основний закон життя – закон сили. Один із законів полягає у тому, що риба вигадує рибу над рибою, риба любить рибу, риба створює маленьку рибку.

Людина надзвичайно різноманітна настільки, що В. Шимборська захищає її від Єті:

Yeti, nie tylko zbrodnie
są u nas możliwe
Yeti, nie wszystkie słowa
skazują na śmierć
Dziedziczymy nadzieję –
dar zapominania.

Zobaczysz jak rodzimy
dzieci na ruinach.

Z nieodbytej wyprawy w Himalaje [83, c. 1].

Вірш написаний знову у множині, від першої особи, від імені всієї громади поетеса намагається визначити людство в іншому просторі. На вершині світу, в прохолоді Гімалаїв, високо над буденністю, куди втік Єті – ненависник людей. Адже чи можна їх виправдати, якщо люди їх вбивають і починають війни. А в них є своє життя, культура, музика. Єті втік, щоб не плакати, адже там сльози замерзають. Надія і дар забуття звучать у творі і оптимістично, і зловісно. Такий дар дає змогу постійно оновлювати життя, народжуватися на руїнах – у цьому велика сила людства. Але це також дозволяє забути злочин, а забути – означає дозволити злу повернутися. І знову людство, що живе звичайним життям біля підніжжя великих гір, виявилось неоднозначним, жахливим і зворушливим. Це маса, але складається з окремих життів.

Звідки взялися люди, як вони вписуються серед інших живих істот, ми можемо знайти відповідь у вірші В. Шимборської «Notatka»:

W pierwszej gablocie
leży kamień.
W drugiej gablocie
część kości czołowej.
Ubyliśmy zwierzętom
kto ubędzie nam [77, c. 1].

Упевненість спорідненості з усіма іншими учасниками життя на Землі постає в цій поезії неодноразово. Існує зв'язок зі світом рослин і тварин, якимось загальним джерелом, від якого людина від'єдналася. Поетеса не вагається включати неживу природу у вир минулого. І камінь виявляється родичем хоча б за тією ж непоясненою випадковістю існування. Лобова кістка – може бути як людини, так і тварини. В. Шимборська подає кращий доказ того, що ми на цій землі: кістка від кістки.

Вартий уваги вірш «Przemówienie w biurze znalezionych rzeczy»:

Nie wiem nawet dokładnie, gdzie zostawiłam pazury,
kto chodzi w moim futrze, kto mieszka w mojej skorupie
(...)

Wyskakiwałam ze skóry, trwonіłam kręgi i nogi,
Odchodziłam od zmysłów bardzo dużo razy.

Dawno przymknęłam na to wszystko trzecie oko,
machnęłam płetwą, wzruszyłam gałęziami.

Podziało się, przepadło, na cztery wiatry rozwiało.

Sama się sobie dziwię, jak mało ze mnie zostało:

pojedyncza osoba w ludzkim chwilowo rodzaju,
która tylko parasol zgubiła wczoraj w tramwaju [78, с. 1].

Дивна бабуся, яка заскочила в кімнату знахідок за парасолькою, у вірші зображується спадкоємницею усіх ступенів еволюції. У кінцевому результаті це самотня жінка, яка розсіяна, бо втратила парасольку, що є абсолютним символом людської, матеріальної реальності. Це ще одна теорія, ще одна спроба відповісти на питання, що таке наше життя і що таке людина.

Зазначимо, що вірш є ситуативною лірикою, а вся промова вмотивована сюжетною подією – жінка втратила парасольку. Але не лише парасольку, а все минуле життя. І вона мусить знайти парасольку, щоб дізнатися про майбутні втілення. Можна сказати, що це акторська лірика, де кімната – сцена, а жінка – героїня вистави.

Висновок такий: людина походить із великої родини живих істот. Вона відокремилася, стала індивідуальною сутністю. Але людина також стає гордою, вона хоче бути володарем світу, вимагає незалежності.

Ми доторкнулися до світу великої філософії: стан людини, концепція світу, всесвіту, сила і невігластво. У поезії міститься легкість викладу найскладнішої дилеми, закритість асоціації, хоча помисл серйозний. В. Шимборська не вживає пафосу, вона не відчуває себе філософом, але

вона є ним – у найкрасивішому вигляді. Замість похмурого трактату письменниця говорить поетичною строфою, замість герметичної термінології вживає казкову метафору.

Світ у поезії В. Шимборської виступає лабораторією, річкою Геракліта, планетою під провідною зіркою, передгір'ям, низьким простором біля підніжжя височених гір.

Людина у поезії – це індивідуальність, сто втіх, небо, самотність, матеріал дослідження, одна риба, залишки кришталю, істота людського роду.

В. Шимборська по-особливому зосередилася на темі людини та її становища у всесвіті: глибоко філософськи, але водночас комунікабельно, дистанційовано – поетеса виступала жартівливим, іронічним філософом, використовуючи влучний штрих і красиву мову. Вона взялася за загальнолюдську, загальнолюдську і позачасову, гуманістичну тему. Але в ракурсі істин про людину вона не оминула момент, у якому їй випало жити, обставини великої історії з повсякденним життям окремої людини і водночас історію суспільства, світу, природи. За цей незвичайний поетичний талант вона була удостоєна Нобелівської премії.

ВИСНОВКИ

Література ХХ століття визначається епохою глобальних зрушень у культурі завдяки новому розумінню мистецтва у співвідношенні з буттям людини. Головна ознака літератури цього часу – свобода самовиявлення митця і пошук нових форм у творчості. Людина стає центром усіх художніх творів, які розкривають її проблеми. Художні твори виявляються як самостійний довершений світ, який має свою цінність, виявляє увагу світоглядним характерам, щоб визначити місце особистості у світі, загальні закони духовної еволюції людства. Рух від аналізу до синтезу стає ще однією рисою розвитку на рівні структури, композиції, змісту і мови твору. Багатотематизм, прийом сміливого поєднання різних часових планів та просторів стають також провідними рисами. Література ХХ століття зазнала прогресивного перевороту, що визначається розмаїттям естетичних форм та методів, багатством творчих індивідуальностей.

Сучасна література не є однорідною, але, як і політична ситуація в Польщі після Другої світової війни, вона зазнавала численних метаморфоз і змін, часто подібних до політичних змін, що відбувалися в польській державі. Однією з її характерних рис, особливо в 1945–1989 роках, був поділ на вітчизняну та еміграційну літературу. Це передбачало перебування за кордоном або еміграцію деяких митців, які не сприймали режим, який панував у Польщі того часу.

Для творчості В. Шимборської характерні перверсія, дистанція до проблем, іронія, задуми та роздуми про життя і смерть. Поетеса веде своєрідний діалог із читачем, історією та традицією. Вона сповіщає про важливі проблеми, але не дає готових рішень. Авторка дуже любить іронію та парадокс. Поезія Віслави Шимборської торкається основних питань людського буття – ставлення до Другої світової війни, кохання, смерті, смутку, радості. Вона, як і Б. Лесьмян і П. Валері, пише філософську поезію. П. Валері вважав, що в поезії повинні бути великі ідеї та роздуми, як в

яблуках є вітаміни. Яблука ми їмо за смаком, а вітаміни їмо поміж. Так само і з віршами – читати їх треба із задоволенням і з насолодою, а ідеї, закладені в цих творах, засвоювати «безболісно».

Поезія В. Шимборської поєднує в собі елементи рефлексивно-філософської, описової та ситуативної поезії. У її творчості переплітаються протилежності: сильні емоції з раціональним діагнозом, тривога з жартами та мовними дотепами, самознущання зі щирістю, іронія зі співпереживанням. І відчуття дистанції переплітається з почуттям участі.

Теми віршів Шимборської походять із багатьох джерел: курйози, приватні розмови, історія, міфологія, література, наукові відкриття, природні явища тощо.

Найважливіша категорія поезії – це подив: вона дивує читачів, показуючи явища, які вважаються звичайними, банальними, як незвичайними, сповненими нових смислів.

Вона коливається між простотою та вишуканістю: її, здавалося б, жартівливі вірші часом розкривають дивовижну глибину.

Основною естетико-гносеологічною категорією творчості В. Шимборської є подив, який постає як здатність здивувати глядача незвичайністю, здавалося б, звичайних подій і явищ. Письменниця розкриває їхні несподівані та багатовимірні значення, головним чином завдяки інноваційному використанню контексту. Це добре простежується у мовному пласті (парадокси, двозначності, антиномії, апорії, каламбури). Характерна також риторика припущення та приховування.

Найважливішою рисою поезії Шимборської є співіснування поляризованих протиріч в образі світу, а відтак і в художньому способі його подання. Такими суперечностями є виняток – правило, частина – ціле, абстрактне – конкретне. Суперечливі можливості та аспекти реальності інколи письменниця показує за допомогою накладання кількох часопросторів і кількох фаз існування явищ (одночасність).

Використовує поетеса і зовсім нелітературні жанри, як-от репортаж, замітки, анекдоти та стенограми розмов. Теми черпаються з історичних і сучасних подій, часом здавалося б, тривіальних і не вартих уваги, а також з міфології, мистецтва і літератури, світу науки і паранауки, природних явищ. Усе це слугує інструментом для розробки індивідуальних проблем у їх моральному («Воляння до Єті»), екзистенціально-психологічному («Сіль»), цивілізаційному («Велике число») та історіософському («Люди на мосту») та метафізичному («Кінець і Початок») аспектах.

У поезії Віслави Шимборської все є винятковим: особистість і вид, існування і подія, увесь світ і окрема деталь. Однак важливе значення має «логічне підґрунтя», яке дозволяє виявити та виокремити відмінність. Помічена й збережена в поезії деталь є не стільки одним із змінних компонентів сповненої «недоглядів» дійсності, скільки її доповненням. Окрім того, поетеса кидає виклик загально визнаній і сприйнятій як належне ієрархії явищ.

Уся її поезія пронизана філософськими мотивами та спробами пояснити світ і місце людини в ньому. Екзистенціальна лірика максимально точно використовує традиційні символи й архетипи. Синтез образу і сенсу в текстах В. Шимборської становить особливу формацію, що перетворює її поезію на особливий вид лірики. Широкий спектр відтінків гіркоти, невтамованої пристрасті й екзистенціальної тривоги за долю світу і призначення маленької людини в ньому – усе це становить добре вибудовану авторську світоглядну систему.

Функція парадоксу в поезії В. Шимборської є однією з основних і характерних ознак того типу поезії, який вона практикує.

Одним із прикладів парадоксу є короткі, зазвичай дворядкові твори, створені для розваги – самою поетесою та її друзями, структура якого дуже проста – «краще робити Х, ніж Y». Зіставлення цих двох видів діяльності (іноді станів) парадоксальне, тому що складно здоровим глуздом сказати,

що насправді краще чи гірше. Також, чи виправданий такий тип оцінювання при порівнянні тривіальних чи абсурдних ситуацій.

Створення нових фразеологічних конструкцій за старими зразками – один із улюблених прийомів В. Шимборської. Конструкція з новим обличчям завжди парадоксальна за своєю природою, але вона руйнує кліше мислення.

Іронія у віршах поетеси має світоглядне та філософське значення, рідше описове, яка руйнує ілюзії, відчуття реальності, скептицизм та містить дистанцію. Письменниця завдяки іронії позбавляє читача відчуття винятковості світу автора, відчуженості. Р. Радишевський висловлює свою думку з приводу іронії у творчості Віслави Шимборської: «Іронія в Шимборської грає першорядну роль відсторонення, яке дозволяє поглянути на явище незвично. І хоча іронія як продукт інтелектуального критицизму та у складення є протилежністю і контрсилою для стихійно емоційної реакції на дійсність, притаманну багатьом поетам, вона у Шимборської аж ніяк не виключає можливості почуттєвого сприйняття. Мало того, іронія виступає необхідним складником емоційної реакції, складного процесу плідного контакту з читачем, що робить можливим так званий подвійний погляд – від себе і на себе».

Роздуми про природу, історію, життя і смерть, людські характери, способи пізнання світу, вчинки, чесноти і вади, про писемність і літературу, мистецтво і культуру відрізняється мудрим скептицизмом, схильність до парадоксу.

В. Шимборська по-особливому зосередилася на темі людини та її становища у всесвіті: глибоко філософськи, але водночас комунікабельно, дистанційовано – поетеса виступала жартівливим, іронічним філософом, використовуючи влучний штрих і красиву мову. Вона взялася за загальнолюдську, загальнолюдську і позачасову, гуманістичну тему. Але в ракурсі істин про людину вона не оминула момент, у якому їй випало жити, обставини великої історії з повсякденним життям окремої людини і

водночас історію суспільства, світу, природи. За цей незвичайний поетичний талант вона була удостоєна Нобелівської премії.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. 50 польських поетів. Антологія польської поезії. Укл. Павличко Д. Київ: Дніпро, 2000. С. 7–27.
2. Білецька М. «Як воно сяє» Томаса Бруссінга: фотомистецтво як засіб фіксації колективної пам'яті німців. Львів. Вип. 247. 2015. С. 4–9.
3. Борецький М. Світова література: естетичні шукання, художні відкриття. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 1997. Вип. 5–6. С. 25–41.
4. Булаховська Ю. Спадкоємність і новаторство сучасної польської поезії. Київ : Наукова думка, 1979. 176 с.
5. Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. 2004. Вип. 10. С. 47–51.
6. Затонский Д. У наш час : Книга про зарубіжну літературу ХХ століття. Київ, 1979. 304 с.
7. Затонський Д. В. Про модернізм і модерністів. Київ, 1972. 356 с.
8. Історія зарубіжної літератури ХХ ст. : навчальний посібник. Київ : ВЦ Академія, 2012. 432 с.
9. Літературознавство: Словник основних понять. Укл. Гфрерайс Г. Львів : Богдан – Метцлер Компакт, 2008. 280 с.
10. Літературознавчий словник-довідник. Укл. Гром'яко Р. Т., Ковалів Ю. І. Київ, 1997. 752 с.
11. Манько Р., Олексин Н., Бриляк К. Поетична іронія Віслави Шимборської. *Philology and journalism*. 2022. Вип. 17. С. 266–270.
12. Мещерякова М., Теміз Я., Халімон Є. Зарубіжна література у схемах і таблицях. Харків : Видавнича група «Академія», 2000. 92 с.
13. Наливайко Д. Про співвідношення «декадансу», «модернізму», «авангардизму». *Слово і час*. 1997. Вип. 11–12. С. 44–48.
14. Нахлік О. Філософсько-поетичний дискурс В. Шимборської. *Незалежний культурологічний часопис «І»*. 1997. Вип. 10. С. 132–138.

15. Нахлік О. Філософський дискурс Віслави Шимборської Львів від-ня Ін-ту літ. ім. Т. Г. Шевченка , 1999. С. 190–199.
16. Ніколенко О. Модернізм в українській та зарубіжній поезії кінця XIX – початку XX століть. *Зарубіжна література в навчальних закладах*. 1998. Вип. 3. С. 37–36.
17. Ніколенко О. Основні тенденції розвитку прози XX століття. URL : <https://zarlit.com/info/prose/31.html> (дата звернення: 21.08.2022).
18. Ніколенко О., Конєва Т., Орлова О. Основні тенденції розвитку прози XX століття : навчальний посібник. Полтава : АСМІ, 2010. 200 с.
19. Пахльовська О. Українські шістдесятники: філософія бунту. *Сучасність*. 2000. Вип. 4. С. 65–84.
20. Радишевський Р. Інтелектуальні акценти поезії Віслави Шимборської. *Київські полоністичні студії*. Київ, 2013. Вип. 22. С. 216–220.
21. Савенець А. Поезія у перекладі: «українська» В. Шимборська. Люблін–Житомир : Європейський колегіум польських і українських університетів. 2006. С. 50–78.
22. Сачок О. Українська Віслава Шимборська: ретроспектива та перспективи рецепції творчості. *Проблеми слов'янознавства*. 2008. Вип. 57. С. 145–152.
23. Сиваченко Г. Постмодернізм і словацька проза 70–80 років. *Питання літературознавства*. 1996. Вип. 3/80. С. 56–69.
24. Сидяченко Н. Образ часу у творчості В. Шимборської. *Всесвіт*. 1998. Вип. 4. С. 114–116.
25. Сидяченко Н. Світ, долю якому я вершу сама (В. Шимборська). *Слово і час*. 1997. Вип. 2. С. 44–50.
26. Слабошписький М. Віслава Шимборська написала мало – Слабошписький. URL : https://gazeta.ua/articles/culture/_vislava-simborska-napisala-maloslavoshpickij/421129 (дата звернення 01.09.2022).
27. Стріха М. Українське відлуння Віслави Шимборської. URL : <http://www.umoloda.kiev.ua/number/2025/164/72118/> (11.09.2022).

28. Сухомлинов О. «Молода Польща» як антипозитивістська альтернатива: специфіка еволюції літературного процесу. *Актуальні проблеми слов'янської філології*. Ніжин, 2007. С. 143–148.
29. Титаренко-Бугай Н. Особливості поетичного світу Віслави Шимборської. *Славістичні студії: лінгвістика, літературознавство, дидактика* : збірник наукових праць. Голова редколегії Н. В. Подлевська; відповідальна за випуск Н. М. Торчинська. Хмельницький, 2022. Випуск одинадцятий. С. 242–248.
30. Федорак Н. Слава Віслави. По той бік однієї зірки. *Література плюс*. 1998. Вип. 3. С. 3.
31. Чередник Л. Світ жіночої душі у поезії Віслави Шимборської та Ліни Костенко. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. 2015. Вип. 54. С. 227–230.
32. Чередник Л. Філософські аспекти поезії Віслави Шимборської. URL : <http://www.чередник4355.pdf> (дата звернення 01.09.2022).
33. Шимборська В. Вибрані поезії та есеї Львів : Літопис, 2001. 224 с.
34. Шимборська В. Кінець століття. Наше слово (Варшава). 1996. С. 7–24.
35. Яусс Г. Естетичний досвід і літературна герменевтика. *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів : Літопис, 1998. С. 278–307.
36. Aranowska M. Jak lekko bylo nic o tym nie wiedziec. Wroclaw, 1996. S. 26.
37. Artykuł encyklopedyczny w Wikipedii «Wisława Szymborska» URL : https://pl.wikipedia.org/wiki/Wis%C5%82awa_Szymborska (дата звернення: 16.08.2022).
38. Balbus S. O Wisławie Szymborskiej. Świat ze wszystkich stron świata. Kraków : Wydawnictwo Literackie, 1996. 249 s.

39. Balbus S. Wisława Szymborska. Literatura polska XX wieku. Przewodnik encyklopedyczny. Warszawa : PWN, 2000. S. 54–150.
40. Barańczak S. Użycie języka w poezji: zwięzłość i wieloznaczność Współczesny język polski. Lublin, 2001. 298 s.
41. Baranowska M. Jak lekko było nic o tym nie wiedzieć... Wrocław, 1996. S. 26.
42. Bikont A., Szczęsna J. Pamiątkowe rupiecie. Biografia Wisławy Szymborskiej. Wydawnictwo Znak, 2012. S. 17–67.
43. Borkowska G. Szymborska eks-centriczna. Teksty Drugie: teoria literatury, krytyka, interpretacja. Krakow, 1991. S. 45–58.
44. Co wiesz o twórczości Wisławy Szymborskiej? Omów wybrane utwory. URL : <https://aleklasa.pl/liceum/c111-jak-odpowiadac-z-polskiego/wspolczesnosc/c428-wspolczesnosc-poezja-w-polsce-2/szymborska> (дата звернення: 15.08.2022).
45. Czesław Miłosz o Wisławie Szymborskiej. URL : <https://www.tygodnikpowszechny.pl/czeslaw-milosz-o-wislawie-szymborskiej-140470> (дата звернення 24.08.2022).
46. Człowiek i świat w wierszach Wisławy Szymborskiej. URL : <https://aleklasa.pl/liceum/c230-wiersze/spotkanie-z-poezja/czlowiek-w-e2%80%89wierszach-e2%80%89szymborskiej> (дата звернення: 11.08.2022).
47. Głowiński M. Szymborska i krytycy: kilka uwag na początek. Teksty Drugie: teoria, literatury, krytyka, interpretacja. Krakow, 1998. S. 177–199.
48. Koszowy M. W poszukiwaniu rzeczywistości. Mediacyjna rola fotografii we współczesnej prozie polskiej. Warszawa, 2015. C. 12–19.
49. Kwiatkowski J. Wisława Szymborska. Radość czytania Szymborskiej. Krakow, 1996. S. 85.
50. Kwiatkowski J. Wisława Szymborska. Krakow, 1996. S. 35–50.
51. Ligęza W. Wisława Szymborska. Wybór poezji. Wrocław : Ossolineum, 2016. S. 34–175.

52. Literatura polska XX wieku, dwudziestolecie. URL : <https://www.studocu.com/pl/document/uniwersytet-lodzki/filologia-polska-polonistyka/literatura-polska-xx-wieku-dwudziestolecie/15871411> (дата звернення: 02.08.2022).
53. Majda J. Świat poetycki Wisławy Szymborskiej. Krakow, 1996. S. 23.
54. Michałowski P. Wisława Szymborska. Historia literatury polskiej. Literatura współczesna (1956–2006). Bochnia; Kraków; Warszawa : Wydawnictwo SMS, 2007. s. 276–296.
55. Na wieży Babel: wiersze Wisławy Szymborskiej w tłumaczeniu zwycięzców konkursu – rosyjskich, ukraińskich i białoruskich tłumaczy polskiej poezji. Wrocław : Wydawnictwo Gajt, 1991. 2016. 256 s.
56. Nowy słownik języka polskiego. Warszawa : Wydawnictwo naukowe PWN, 2003. 1311 s.
57. Polska literatura współczesna. URL : https://pl.wikipedia.org/wiki/Polska_literatura_wsp%C3%B3%C5%82czesna (дата звернення: 02.08.2022).
58. Stala M. Kot i puste mieszkanie. Krakow, 1996. S. 357–361.
59. Stala M. Radosc czytania Szymborskiej. Krakow, 1996. S. 88.
60. Szymborska W. Cien. Sol. Warszawa, 1962. S. 12.
61. Szymborska W. Pod jedna gwiazdka. Widok z ziarnkiem piasku. Poznan, 1996. S. 76.
62. Szymborska W. Pytania zadawane sobie. Krakow, 1954. S. 16.
63. Szymborska W. Z elementarza. Krakow, 1952. S. 28.
64. Wisława Szymborska – biografia skrócona. URL : https://poezja.org/wz/Wislawa_Szymborska/ (дата звернення: 15.08.2022).
65. Wisława Szymborska – jak pisać o... URL : <https://aleklasa.pl/liceum/praca-domowa-w-liceum/wypracowania-z-literatury-xx-wieku-c234-praca-domowa-w-liceum/jak-pisac-o-szymborskiej> (дата звернення: 10.08.2022).

66. Wisława Szymborska – jej rola w literaturze polskiej. URL : <https://aleklasa.pl/liceum/c155-powtorka-z-epok-literackich/c167-wspolczesnosc/rola-szymborskiej-w-literaturze> (дата звернення: 15.08.2022).

67. Wisława Szymborska Cebula. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/Cebula (дата звернення 02.09.2022).

68. Wisława Szymborska Chwila. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/chwila (дата звернення 02.09.2022).

69. Wisława Szymborska Cień. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/cień (дата звернення 02.09.2022).

70. Wisława Szymborska Cud, no bo jak to nazwać. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/cud,_no_bo_jak_to_nazwać (дата звернення 02.09.2022).

71. Wisława Szymborska Fotografia z 11 września. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/fotografia_z_11_września (дата звернення 02.09.2022).

72. Wisława Szymborska Miłość od pierwszego wejrzenia. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/26/Mi%C5%82o%C5%9B%C4%87_od_pierwszego_wejrzenia (дата звернення 03.09.2022).

73. Wisława Szymborska Może to wszystko. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/może_to_wszystko (дата звернення 02.09.2022).»

74. Wisława Szymborska Nad Styksem. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/nad_styksem (дата звернення 02.09.2022).

75. Wisława Szymborska Nic dwa razy. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/nic_dwa_razy (дата звернення 02.09.2022).

76. Wisława Szymborska Niebo. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/niebo (дата звернення 02.09.2022).

77. Wisława Szymborska Notatka. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/Notatka (дата звернення 02.09.2022).

78. Wisława Szymborska Przemówienie w biurze znalezionych rzeczy. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/przemowienie_biurze_znalezionych_rzeczy_umienie (дата звернення 02.09.2022).

79. Wisława Szymborska Pukam do drzwi kamienia. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/pukam_do_drzwi_kamienia (дата звернення 02.09.2022).

80. Wisława Szymborska Sto pociech. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/56/Sto_pociech (дата звернення 02.09.2022).

81. Wisława Szymborska Uśmiechy. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/uśmiechy (дата звернення 02.09.2022).

82. Wisława Szymborska W rzece Heraklita. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/w_rzece_heraklita (дата звернення 03.09.2022).

83. Wisława Szymborska Wołanie do Yeti. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/wołanie_do_yeti (дата звернення 02.09.2022).

84. Wisława Szymborska Zdumienie. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/zdumienie (дата звернення 02.09.2022).

85. Wisława Szymborska Życie na poczekaui. URL : https://poezja.org/wz/Szymborska_Wis%C5%82awa/72/życie_na_poczekaui (дата звернення 02.09.2022).

86. Wisława Szymborska, laureatka literackiej Nagrody Nobla, zwana jest pierwszą damą poezji polskiej. URL : <https://aleklasa.pl/matura/c406-nauka-o-jezyku-2/szymborska-matura>

87. Wojcik T. Pisarze polscy XX wieku: sylwetki. Warszawa, 1995. S 138.

88. Wypisz w punktach charakterystyczne cechy poezji Szymborskiej. URL : <https://aleklasa.pl/liceum/praca-domowa-w-liceum/wypracowania-z-literatury-xx-wieku-c234-praca-domowa-w-liceum/wypisz-punktach-charakterystyczne-cechy-poezji-szymborskiej> (дата звернення: 12.08.2022).